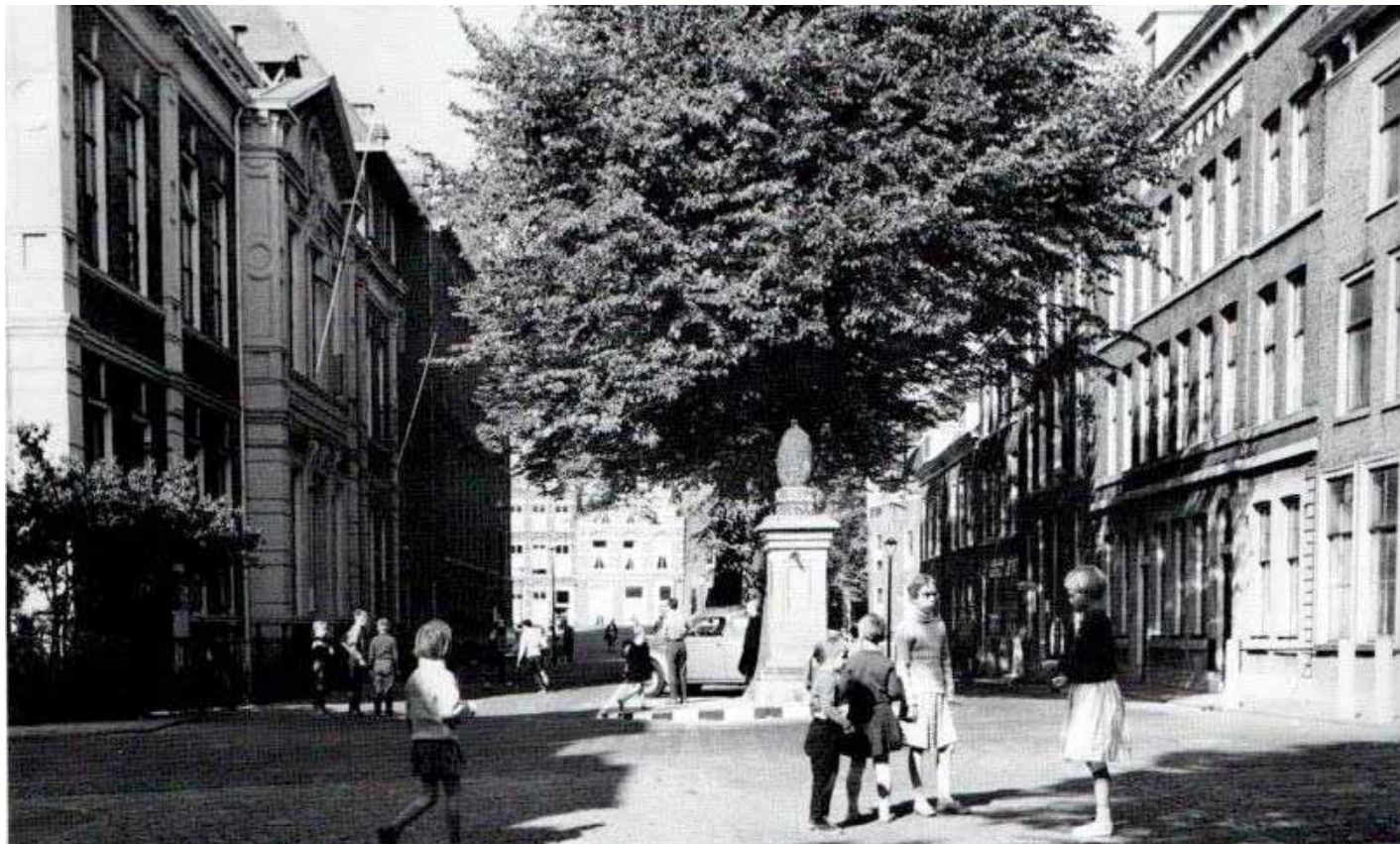

HART VAN DE STAD KRANT

Van raamlanden naar Garenmarkt - In gesprek met stadskaartkenner Martin Hooymans

- door Yolande Kasteleins en Marjolijn Pouw illustraties collectie ELO

De Garenmarkt gezien vanaf de Raamsteeg, oktober 1959. Links 't Kruytschip (vh Meisjes-HBS), rechts inmiddels Garenmarktplein

De Garenmarkt bestaat dit jaar 425 jaar en bewoners gaan dat vieren. Ze hebben een groep gevormd die de geschiedenis van de huizen uitpluist. Komende zomer publiceren ze wat ze hebben gevonden. We praten over het ontstaan van de Garenmarkt met Martin Hooymans, bestuurslid van de Historische Vereniging Oud Leiden (HVOL) en een ware spraakwaterval.

Martin Hooymans is al sinds hij in Leiden kwam wonen verliefd op de stad en wil de geschiedenis tot leven wekken. Daarvoor

onderzoekt hij de bebouwing van de binnenstad en de gegevens van de bewoners. De (gepensioneerde) ICT-er is bezig een complete database op te zetten waarin alles is terug te vinden. 'Hoe leuk de informele geschiedenis is ga je pas begrijpen als je ouder wordt', zegt Hooymans. 'Daarvóór ben je te veel met jezelf bezig.' Het mooiste vindt hij de verhalen over gewone mensen, die meestal achter poortjes in de gangetjes tussen de huizen woonden, of op achtergrachtjes als de 5e Binnenvestgracht. 'Over de rijken is wel genoeg bekend. Wat is er nog van die gewone mensen terug te vinden?'

De raamlanden

Martin Hooymans: 'Het gebied ten zuiden van de Raamsteeg was voor de eerste stadsuitbreiding van 1386 in gebruik als raamland, het terrein waar de Leidse lakenindustrie na het vollen (*verdichten door bewerken - red.*) de lakense stof op houten ramen liet spannen om te voorkomen dat de wol zou krimpen. Na het beleg van 1574 werden al snel plannen gemaakt om de raamlanden, ook al vanwege de stank die bij zuidwesten-

wind de stad in dreef, naar de noordkant te verplaatsen. Dat werd rond 1585 in gang gezet. De vrijgekomen raamlanden werden bebouwd met huizen en bedrijven. Sommige van die huizen staan er nog steeds, de bedrijven zijn jaren geleden afgebroken.'

UITNODIGING

ALGEMENE LEDENVERGADERING PAL Leiden - 24 april 2025

Adres: Faculty Club Leiden, Rapenburg 73, 2311GJ Leiden

Agenda: zie pagina 3

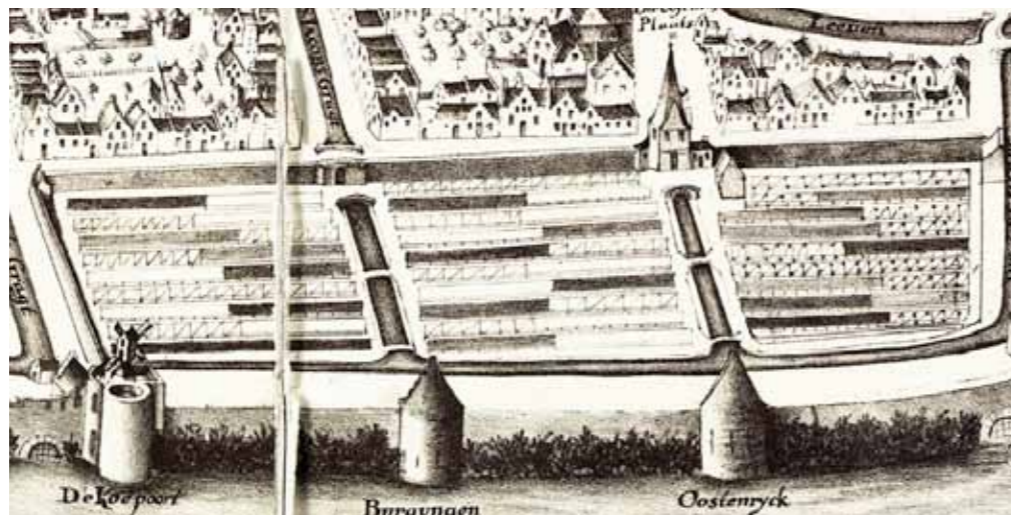
Uitsnede van de kaart van Pieter Bast uit 1600

'De bebouwing van de raamlanden is goed te zien op de kaart, die de in Leiden wonende cartograaf Pieter Bast (1550-1605) rond 1600 van de stad maakte. De gegevens zijn terug te vinden in het door Jan van Hout (Leids stadssecretaris van 1564 tot 1569 en van 1573 tot 1609) ingevoerde Register Vetus, de voorloper van de zogenoemde Leidse bonboeken, waarin sinds 1642 de onroerendgoeds transacties per 'bon', of buurt, werden bijgehouden. En ook in het (helaas uitverkochte) boek Buurthouden van Kees Walle over burengebruiken en buurtorganisaties van de 14de tot de 18de eeuw. De bonboeken zijn te raadplegen in het archief op de Boisotkade en op de website van Erfgoed Leiden en Omstreken. Je kunt precies zien hoe groot de percelen waren en wie ze kocht of verkocht. Wie hulp wil bij zijn onderzoek maak ik met plezier wegwijs.'

Hofjes, poortjes en gangetjes

'Op oude kaarten zie je tussen de huizen vaak een poortje met een gangetje, ingesloten door een huizenblok. Je had ze ook op de Garenmarkt. De gangetjes waren volgebouwd met huisjes, ook wel kamerkens genoemd. Het waren op elkaar gestapelde kleine ruimten met een gedeelde binnenplaats, kookvoorziening en sanitair - je zat op elkaars lip. Je moet deze gangetjes niet verwarren met hofjes. Die waren naar verhouding ruim bemeten. Ze werden gesticht door rijke mensen die de hemel wilden verdienen met hun nalatenschap en hadden een bestuur met regenten die strikt de regels handhaafden. Je kon er niet zomaar in, maar moest aan allerlei vereisten voldoen als je inkopen en

je geld afstaan, ongetrouwde vrouw zijn en natuurlijk van onbesproken gedrag. In de gangetjes kon je je vrij vestigen als je de huur maar betaalde en er was geen sprake van enige sanctie bij wangedrag. Het waren echte achterbuurten. Aan het einde van de 16de eeuw, toen de Leidse bevolking zich na de hongersnood en de pest tijdens het beleg door de Spanjaarden (1573-1574) herstelde en in rap tempo groeide, bouwde Jan van Hout Leiden vol met die gangetjes. Dat bracht geld op, maar het was ook nodig om de vele vluchtelingen uit de zuidelijke Nederlanden op te vangen. Van Hout had ook nog andere manieren om aan geld te komen. Hij verdeelde de bewoners in middelrijken, rijksten en allerrijksten en dwong hen naar vermogen geld uit te lenen aan de stad. Je moest dat doen, behalve als je arm was, maar kreeg het wel weer met rente terug. Verder werd elke schoorsteen belast, behalve als je een bakkerij of brouwerij had.'

Kaart Liefcrinck 1578

Protestanten voor katholieken

'In het zuiden hield het leger van de katholieke Spanjaarden in de loop van de 16de eeuw huis en verdreef de protestanten. Die trokken met hun nering, de lakenindustrie, naar het noorden en vestigden zich in Leiden. Voor het beleg van Leiden had je hier nog veel katholieken, maar dat veranderde toen ze de stad uit vluchtten en een stroom protestantse vluchtelingen de stad binnenkwam. De katholieken trokken naar Amsterdam, dat nog steeds katholiek en Spaansgezind was, maar lieten hun vrouwen thuis achter om te voorkomen dat het huis geconfisqueerd werd. Vanwege dat 'wegglippen' werden ze glippers genoemd, niet te verwarren met Leidse Glibbers. Rechtgeaarde Leidenaren hebben nog steeds een hekel aan Amsterdammers vanwege die keuze voor de Spanjaarden. Zij bezorgden de 'bezetter' de voorraden waarmee die het beleg kon volhouden.'

Van Coster tot Van Raamsveld

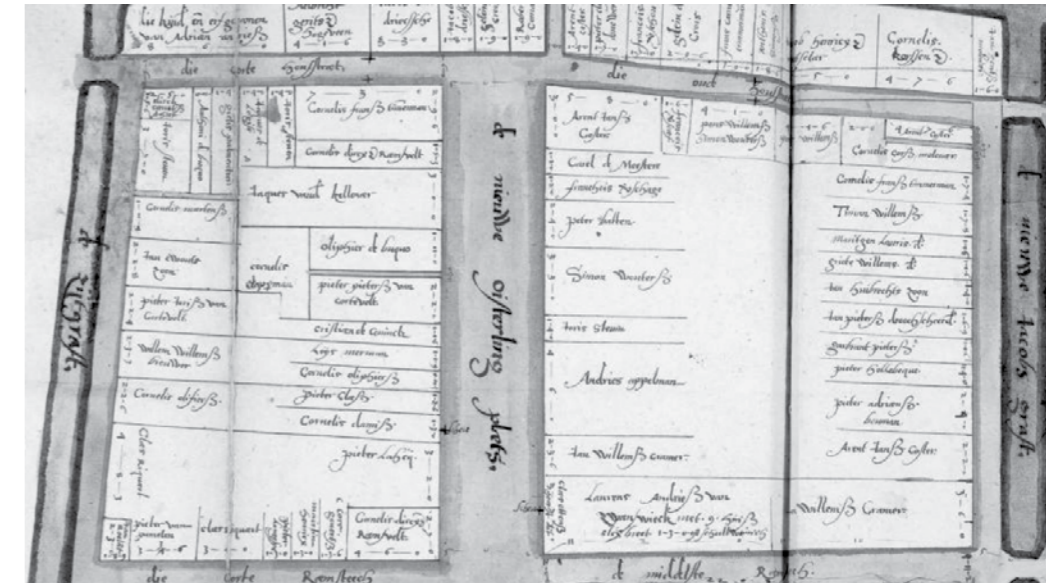
'Op de kaart van Liefcrinck van 1578 zijn de raamlanden de Kleine en Oude Hoef en Kijfhoef nog goed te zien, evenals het mooie torentje dat de poort in de oude stadsmuur bekroonde. Er was daar een raamwachtershuisje voor de familie Coster. Toen de raamvelden werden verplaatst en de muur en het torentje werden afgebroken, zijn de kinderen Coster zich Van Raamsveld gaan noemen. Op de plaats van het torentje kwam de waterpomp met de garenklos te staan. Over dat afbreken en dempen van grachten was altijd een hoop te doen. Wie werd ermee opgezadeld en wie ging dat betalen? Jan van Hout schreef alles op, je kunt het allemaal nazoeken. Het moet een

pietepetere man geweest zijn. Eigenaren verkochten alleen de grond, het materiaal van de ramen werd hergebruikt, maar waar en hoe en door wie is (nog) niet bekend. Alleen de grondtransacties zijn vastgelegd.'

De raamlanden op de kaart van Liefcrinck van 1578. Van links naar rechts de Kijfhoef, de Oude Hoef en de Kleine Hoef. De latere Nieuwe Oosterlingplaats (nu de Garenmarkt) is dan nog een gracht tussen de Oude en de Kleine Hoef met aan de noordzijde een poort, die helaas is afgebroken voor de aan te leggen nieuwbouwwijk.

De Garenmarkt

'De Nieuwe Oosterlingplaats, de latere Garenmarkt (voorheen de Raamgracht), is rond 1593 bebouwd, te oordelen naar de overdrachtsdocumenten uit die tijd. De Raamgracht was toen al gedempt, maar de Jacobsgracht sloot nog aan op de Langebrug, toen nog de Vollersgracht geheten naar de vollers die daar zaten. Die werd eind 16de eeuw overkluisd en de vollers verhuisden naar de Volmolengracht.

Stratenboek 17 van 1597 (Salomon Davidszoon van Dulmanhorst). De noordzijde staat onderaan de afbeelding. Je ziet prominent de Nieuwe Oosterling plaats, met haaks daarop de Corte en de Oude Houfstraat

De bebouwing is op de kaart aangeduid met de lengte van de percelen. In geen enkele andere stad van ons land heb je zo'n voorloper van een kadastrale atlas. Tot aan de 18de eeuw werden alle huizen en huisjes in kaart gebracht, ook wat er gesloopt werd en nieuw gebouwd. Daarna hield het op tot in de Franse tijd (plm. 1795-1813). De stad verviel tot armoede en er werden bijna geen kaarten meer gemaakt.'

'Als je weet hoe je straat in elkaar zit, kun je voorkomen dat er iets verdwijnt als er wordt gesloopt. Het is ook leuk om te weten wie je voorgangers zijn als je in een oud huis woont. En ach, over de stad is nog zoveel uit te zoeken. Daar geniet je toch van?'

OPROEPEN EN MEDEDELINGEN VAN HET BESTUUR • OPROEPEN EN MEDEDELINGEN VAN HET BESTUUR

Uitnodiging Algemene Ledenvergadering 2025

24 april 2025, Faculty Club Leiden, Rapenburg 73

Programma

19.45 uur Inloop met koffie en thee

20.00 uur Presentatie Marika Keblusek 'Tulpen en Krokodillen, de eerste jaren van de Hortus'

20.30 uur Algemene Ledenvergadering 2025

1 **Opening en vaststelling van de agenda**

2 **Mededelingen van de voorzitter en binnengekomen stukken**

3 **Verslag Algemene Ledenvergadering d.d. 24 april 2024**

4 **Jaarverslag 2024**

a Jaaroverzicht 2024

b Jaarrekening 2024 en begroting 2025

c Verslag en Advies van de Kascommissie, bestaande uit de heren Rob van der Linden en Hans Slot.

d Decharge van het bestuur: voorgesteld wordt het bestuur decharge te verlenen voor het gevoerde bestuur en beleid.

e Benoeming leden van de Kascommissie: De leden zijn krachtens artikel 14, lid 3 van de statuten benoemd voor een termijn van 3 jaar. Voor de heer Rob van der Linden is deze termijn verstreken en derhalve wordt de vergadering gevraagd een nieuw lid van de kascommissie voor te dragen en te benoemen.

5 **Bestuur**

a Aftredend en niet herkiesbaar: Marika Keblusek heeft te kennen gegeven haar bestuursperiode te willen beëindigen en geen gebruik te willen maken van de mogelijkheid van een tweede termijn. Zij treedt derhalve in deze vergadering af als bestuurslid.

b Aftredend en herkiesbaar: De heer Fred van der Loo, secretaris-penningmeester van de vereniging, is na 7 jaar aan het eind gekomen van zijn tweede termijn (1e termijn van 3 jaar en 2e termijn van 4 jaar). Vanwege de beperkte omvang van het huidige bestuur en de continuïteit van deze essentiële positie stelt het bestuur de vergadering voor om de heer Van der Loo te vragen een extra jaar als bestuurslid aan te blijven. Zijn takenpakket zal dan in dat jaar adequaat en zorgvuldig aan de resterende bestuursleden overgedragen worden.

ALV 2024 foto Fred van der Loo

c. Benoeming nieuwe bestuurders: André Schoorl heeft zich gemeld als kandidaat voor het bestuurslidmaatschap. Het bestuur draagt hem voor als bestuurslid en verzoekt de vergadering daarmee in te stemmen.

6 Stand van zaken werkgroepen

- a Werkgroep Werfparkvrienden
- b Werkgroep Autoluwe Binnenstad
- c Werkgroep Energie in de Wijk

7 Wat verder ter tafel komt

8 Rondvraag en sluiting

22.00 uur Afsluitende borrel, aangeboden door het bestuur.

De stukken voor de vergadering zoals het verslag van de ALV 2024, het Jaarverslag 2024 (financieel en inhoudelijk) en de bevindingen van de Kascommissie, vindt u op onze website: www.palleiden.nl

NB. Tijdens de vergadering worden mogelijk foto's gemaakt voor publicatie in de Hart van de Stadkrant of voor de website. Indien u niet wenst dat uw beeld daarvoor gebruikt wordt kunt u dat aangeven op de presentielijst. Met vriendelijke groet en hopelijk tot 24 april. Het bestuur

OPROEPEN EN MEDEDELINGEN VAN HET BESTUUR • OPROEPEN EN MEDEDELINGEN VAN HET BESTUUR

Werkgroep Energie in de Wijk – De warmtetransitie in Leiden en onze wijk

'Ga in gesprek met de bewoners van de binnenstad over het energiebeleid.' Dat staat in de inspraakreactie van de werkgroep Energie in de Wijk over de warmtetransitie in Leiden. Daarnaast bepleit de werkgroep lagere leges tarieven voor het plaatsen van zonnepanelen, hybride warmtepompen en bodemwarmte-installaties. Dat maakt het voor bewoners goedkoper om hun huis te verduurzamen. Verder is de werkgroep van mening dat kleinschalige warmte-initiatieven, zoals gezamenlijke bodemwarmte met de buurt ook in het takenpakket van het toekomstige publieke warmtebedrijf zou moeten komen.

Deze punten staan in de reactie van de werkgroep op het conceptvoorstel Uitgangspunten Gebiedsgerichte Warmtetransitie van het college van B&W van de gemeente Leiden. Dit voorstel wordt in mei door de raad vastgesteld. In reactie hierop zegt de gemeente graag in gesprek te gaan met de werkgroep over de toekomst van de energievoorziening in de binnenstad. Er zullen alternatieven gevonden moeten worden voor een stadswarmtenet. Ook gaat men onderzoeken of, zoals in Amsterdam, lagere legesvergoedingen mogelijk zijn voor vergunningen voor duurzame installaties.

De gemeente is minder toeschietelijk wat betreft het opnemen van kleinschalige warmteprojecten in het takenpakket van het publieke warmtebedrijf. Het is nog te vroeg om daar toezeggingen over te doen. Hierbij speelt natuurlijk ook dat wethouder Yvonne van Delft onlangs heeft aangekondigd om alle nieuwe warmte-initiatieven stop te zetten. Dit doet ze zolang niet duidelijk is wat er precies gaat gebeuren met de

stadswarmtenetten van Vattenfall en wanneer het publieke warmtebedrijf wordt opgericht. Nu geeft dat misschien ook een voordeel. Wethouder en ambtenaren krijgen meer tijd om in samenspraak met de bewoners beleid te ontwikkelen voor de energievoorziening van de binnenstad.

Naast deze activiteit op het politieke front, organiseert de werkgroep op woensdag 24 september een informatieavond voor de bewoners van onze wijk. Die gaat over de vraag hoe bewoners van monumentale en andere oude stadspanden hun energievoorziening kunnen inrichten en ook nog eens betaalbaar houden.

Nadere berichtgeving volgt. Reacties graag naar energiewijk@palleiden.nl t.a.v. Jilles van den Beukel

OPROEPEN EN MEDEDELINGEN VAN HET BESTUUR • OPROEPEN EN MEDEDELINGEN VAN HET BESTUUR

Werkgroep Werfparkvrienden

De gemeente gaat een vierde poging doen om gras te laten groeien in het oostelijk deel van het Van der Werfpark. Dat gedeelte is de afgelopen weken op de schop gegaan omdat Liander een elektriciteitskabel met een hogere capaciteit heeft aangelegd. De schade die is ontstaan wordt door Liander vergoed. Stedelijk Beheer zal proberen het vertrapte gazon zo goed mogelijk te herstellen. Eerst wordt de conditie van de ondergrond geoptimaliseerd en daarna wordt er flink ingezaaid. De gemeente gaat 'er vanuit en

hoopt dat er dan in de zomer weer een groene grasmat ligt'. De Werfparkvrienden hopen ook dat deze vierde poging lukt, maar zijn sceptisch over de slaagkans. Daarom hebben ze nogmaals aangedrongen op grotere plantvakken in dat deel van het park in plaats van gras, en de aanplant bepleit van meer schaduwminnende planten. De vrienden blijven zich richten op het vergroten van de biodiversiteit en de verfraaiing van het park. De aanplant van varens en struiken aan de zijde van de Doezastraat en de viooltjes rondom het standbeeld waren het begin. In februari werden samen met de kinderen van de Haanstraschool en de wijkvereniging nestkastjes opgehangen, waaronder een spechtenkast, en een insectenhotel geplaatst bij de varentuin. De Haanstrakinderen hebben vervolgens kwetterend zwerfafval in het park opgeruimd. In volgende sessies beplanten de vrienden met de gemeente het medaillon aan de voet van het standbeeld opnieuw, leggen ze houtrillen, vullen plantvlakken aan en gaan het struweel 'inboeten'. En natuurlijk houden ze de nieuwe poging tot verbetering van het oostelijk deel van het park nauwlettend in de gaten... (zie ook foto rechts)

OPROEPEN EN MEDEDELINGEN VAN HET BESTUUR • OPROEPEN EN MEDEDELINGEN VAN HET BESTUUR

Kandidaat bestuurslid André Schoorl stelt zich voor

Als kandidaat-bestuurslid van PAL Leiden wil ik mij graag aan u voorstellen. Mijn naam is André Schoorl. Ik ben geboren in Wassenaar, maar woon vanaf het begin van mijn studie niet-Westerse Sociologie in Leiden. Met tussendoor een uitstapje naar Amsterdam ben ik daar altijd met veel plezier blijven wonen. Tijdens mijn studie woonde ik in diverse (studenten)huizen, maar nadat ik een baan had gevonden bij een Leids onderzoeksbureau kocht ik een huis in het Noorderkwartier. Al vrij snel daarna ben ik met mijn vrouw en drie kinderen verhuisd naar een woning in de Frans van Mierisstraat in Groenord-Noord. Daar was ik destijds lid van een actieve buurtvereniging mede in verband met de ontwikkelingen rondom de vuurwerkfabriek, de vuilverbranding en de Groenordhallen, die inmiddels allemaal verdwenen zijn.

Nadat mijn kinderen uit huis gingen, zijn wij verhuisd naar de Nonnensteeg, waar ik nu al bijna 10 jaar naar volle tevredenheid woon in een oud, gerenoveerd huis. Het is werkelijk elke dag weer een genot om door onze wijk te lopen met zijn historische panden met ieder hun eigen functie als kantoor, winkel, horeca-instelling of woon- of studentenhuis. Qua bevolkingsamenstelling is de wijk ook erg divers. Studenten hebben als tijdelijke bewoners een andere leefstijl dan de mensen die er al jaren wonen of werken, wat voor de nodige uitdagingen zorgt. Ook de aantrekkingskracht van onze wijk voor horeca en allerlei culturele evenementen doet dat.

Het vraagt aandacht voor het behoud van de leefbaarheid en sociale samenhang in de wijk, thema's die centraal staan in de missie van PAL Leiden. Daar wil ik mij als bestuurslid van PAL samen met de andere bestuursleden en de wijkbewoners de komende jaren graag voor inzetten.

Kinderen van de Haanstraschool assisteren bij het vogelhuisjes ophangen foto Iris van der Loo

De toekomst zal veel beter zijn - Cor Smit over 60 jaar Turkse arbeidsmigratie naar Leiden

6 - door Marjolijn Pouw foto's collectie ELO

Historicus Cor Smit weet alles van Leiden. Of het nu gaat om onze bruggen, kerken, geleerden, afval, volkshuisvesting, het slachthuis, Groenoord of de Pieterswijk, Cor kent de historie tot in detail. Hij helpt mensen ook graag om de geschiedenis van hun eigen omgeving uit te zoeken. Bij de opening van de fototentoonstelling in het stadhuis over 60 jaar Turkse arbeidsmigratie die eind 2024 te zien was hield hij een lezing over de Turkse migranten in Leiden. Dat de nieuwkomers ook in onze wijk werden ondergebracht weten nog maar weinig mensen.

Nieuwkomers

Cor Smit: 'Al eeuwenlang trekken mensen naar Leiden voor werk. In de zeventiende eeuw had je als grote trekker de wol-industrie, waar grote groepen nieuwkomers uit de Zuidelijke Nederlanden en Duitsland op afkwamen. Nu zie je migranten vooral in de bouw, de IT en de zorg. Eind jaren '50 en begin jaren '60 kwamen ze uit Joegoslavië, Italië en Spanje, daarna uit Turkije en Marokko. Nu komen ze meestal uit Oost-Europa of Azië. Ze werden geworven door de bedrijven. In 1964 kwam er een verdrag met Turkije over die werving, wat later met Marokko. De Turken kwamen meestal georganiseerd via de officiële werving. De Marokkanen kwamen nogal eens op eigen gelegenheid via Frankrijk ons land binnen, of via familie die hier al werkte. De Turken waren meestal geschoolde stedelingen, de Marokkanen kwamen van het platteland - de meesten van hen hadden nauwelijks scholing gehad.'

Woningnood en huisjesmelkers

'De nieuwkomers werden aanvankelijk ondergebracht in het door de ondernemers opgezette woonoord aan de Zijl in Leiderdorp, of in hotels en pensions in de regio. Het woonoord aan de Zijl had sobere, maar degelijke voorzieningen. Er waren slaapkamers voor acht man, douches, een keuken, sanitair, een eetzaal, een moskeerimte en een ziekenboeg. In de eetzaal werden dagelijks Turkse maaltijden geserveerd. Wie op eigen gelegenheid kwam, een niet verlengd contract had, of gewoon in de stad wilden wonen, kwam meestal minder goed terecht. Het was de tijd van de goedkope pensions, menselijke pakhuizen met afgetimmerde kamertjes waar huisjesmelkers de dienst uitmaakten en mensen op schandalige uitbuitten. Je huurde een bed volgens het rooster van de ploegendiensten, zonder sociale ruimte, kookgelegenheid of sanitaire voorzieningen. Als huurder had je niks in te brengen, je hield je koest of je ging eruit.'

'De ergste pensions waren in de Jan Vossensteeg en de Groenesteeg, maar je had ze ook in de Pieterswijk. Neem het beruchte pension op Steenshuur 7. Daar zaten 40 Marokkaanse mannen boven op elkaar. Het werd in 1970 ingericht en in 1974 op last van de gemeente gesloten. Om de hoek had je Doezastraat 34. In 1971 kwam het in handen van de Stichting Rijn en Lek, die de belangen behartigde van migranten van Leiden tot en met Gouda. Rijn en Lek maakte er een trefcentrum van voor onderling contact en een plek waar de migranten de Leidenaren hun cultuur konden laten zien, zoals het Suikerfeest, de ramadan, of Mohammeds hemelvaart.

In 1978 zette de Stichting Moslimgroep Leiden het Islamitisch Centrum Leiden op en in 1982 vestigde de stichting de eerste moskee in onze stad, de Al Hijra moskee, in de oude kerk in de Rembrandtstraat. In 2018 verhuisde die naar de nieuwbouw aan de Haagweg. De tweede Leidse moskee, de Mimar Sinan moskee, werd in 1984 op Hooigracht 30

gevestigd, in het voormalige pand van het Leger des Heils. Als eerste moskee in Nederland, waarschijnlijk zelfs in West-Europa, kregen de gelovigen daar toestemming om met versterkt geluid tot de gebedsdienst op te roepen. Dat was bijzonder.'

Wij willen integreren

'Aan het begin van de jaren '80 ontstond er een hevige economische recessie met een hoge werkloosheid. De pensions werden gesloten en veel oude, inmiddels leegstaande fabrieken in de stad moesten plaats maken voor volkshuisvesting. De immigranten werden naar Leiderdorp gestuurd, waar ze helemaal niet heen wilden. Ze organiseerden een protestbijeenkomst en droegen borden met de tekst: 'Wij willen integreren'. Dat deden ze. Het was de tijd van de gezinshereniging, ze lieten hun families naar Leiden komen en werden Nederlanders.'

Eigen huizen

'De nieuwe Nederlanders kochten huizen, vooral in Groenoord, het Noorderkwartier en Transvaal, maar soms ook in de Pieters- en Academiewijk. Het was hier toen nog niet zo mooi opgeknapt en duur als nu, je kon nog voor een fatsoenlijke prijs een huis kopen. Iets anders dan kopen zat er vaak niet in, want tot begin jaren '80 hielden de woningbouwverenigingen in buurten als de Kooi en de Tuinstadwijk immigranten buiten de deur. In de nieuwbouw van bijvoorbeeld de Stevenshof konden ze ook niet terecht,

want die werd voor de doorstroming gebouwd: je moest al een sociale woning hebben wilde je voor een huis in de Stevenshof in aanmerking komen. Als er al wat vrij kwam, dan waren het de verouderde flats uit de beginjaren van de Wederopbouw, zoals de portiekflats aan de Willem de Zwijgerlaan, de Diamantlaan of in het Haagwegkwartier en de Fortuinwijk in Zuid-West.'

Waarom immigranten?

'In de jaren '90 zet de emancipatie door. Spreek je de generatie die in die tijd opgroeide dan vragen ze zich af hoe het komt dat ze nog steeds als immigranten worden beschouwd. Ze zijn toch geboren en getogen in Leiden?'

Gelukkig is het isolement in Leiden niet zo heel groot, fundamentalisme hoort in de gemeenschappen tot de uitzonderingen. Veel, maar lang niet alle moslima's, dragen een hoofddoek en wat zou dat? Het isolement is na de aanslagen van 9 september 2001 wel toegenomen, toen gingen veel Leidenaren anders naar hun Islamitische medestadsbewoners kijken. Nu zwakt dat gelukkig weer af.'

Nu werkzaam in alle sectoren

'Overall in de stad zie je nu ondernemingen van mensen uit de Turkse of Marokkaanse gemeenschap, met vaak erg mooie winkels als Driss in de Breestraat. Ze vormen de grootste groep starters en zijn actief in alle sectoren, niet alleen maar in de handel. Je vindt ze in het onderwijs, de horeca, de wetenschap, de industrie, de IT en de zorg, maar ook in het stadsbestuur en de landelijke politiek. Wonen doen ze net als wij steeds vaker in mooie koophuizen. Je kunt wel zeggen dat de integratie is gelukt.'

De toekomst zal veel beter zijn, herinneringen van en interviews met arbeidsmigrant in Leiden. Door Cor Smit, Rob Manders en Aart van Bochove (Erato Educatief 2015).

Het archief van het inmiddels afgebroken woonoord De Zijl is te raadplegen bij Erfgoed Leiden en Omstreken aan de Boisotkade.

Muziekpodium De Leidse Salon aan de Hooglandse Kerkgracht

- door Marjolijn Pouw foto's collectie ELO

Leiden heeft er sinds 2022 een nieuw muziekpodium bij: De Leidse Salon in het voormalige Heilige Geest- of Arme Weeshuis aan de Hooglandse Kerkgracht, tegenwoordig Utopa Weeshuis genoemd naar de Stichting die het gebouw sinds 2007 in eigendom heeft en erin is gevestigd. Behalve De Leidse Salon bestuurt Stichting Utopa muziekcentrum het Orgelpark in Amsterdam, beeldengalerij Het Depot in Wageningen en de Leidse Vrouwenrechtswinkel. In Utopa Weeshuis huizen verder nog enkele organisaties op het gebied van kinderrechten. Directeur is Anneloes Dijkman, dochter van Loek Dijkman, de Leidse ondernemer die Stichting Utopa in 1988 oprichtte. Behalve het welzijn van zijn werknemers, had hij de ontwikkeling van creatief talent in het algemeen op het oog. Met dat doel maakte hij Utopa de enige aandeelhouder van zijn bedrijf, de Topa Groep. Hij liet zich onder meer inspireren door Ernst Abbe, een Duitse ondernemer die eind 19de eeuw de Carl Zeiss Stiftung had

opgezet. Abbe gebruikte dividenden voor de ontwikkeling van de (exacte) wetenschap. De naam Utopa verwijst naar de Topa Groep, maar ook naar Utopia, de ideale wereld van Thomas More (1478-1535).

Utopa is actief in een aantal steden, maar zetelt in Leiden. Hoe kwam die keuze tot stand?

Anneloes Dijkman: 'Mijn ouders woonden op de Hooglandse Kerkgracht, waar ik ben opgegroeid. Rond het jaar 2000 stond dit uit 1583 stammende, vervallen weeshuis te koop (van 1880 tot 1992 zat het Rijksmuseum van Geologie en Mineralogie erin - red.). De gemeente wilde er na restauratie een hotel in vestigen, maar de buurt kwam in opstand. Het gebouw is een Rijksmonument en Leids cultureel erfgoed. Het moest als zodanig behouden blijven en mocht geen op winst gericht vastgoedproject of hotel worden. Enkele organisaties die de belangen van kinderen behartigen, zochten een plek en Stichting Utopa heeft daarom het gebouw in 2007

aangekocht, met de verplichting om het te restaureren. De oorspronkelijke bestemming paste mooi bij de focus op kinderrechten. Utopa maakte er de thuisbasis van en in 2022 hebben we er muziekpodium De Leidse Salon in gevestigd.

De wezen Kootje en Kaatje boven de poort van het vroegere Kinderweeshuis aan de Hooglandse Kerkgracht foto Sarah Hart

Om het verleden te benadrukken is in het gebouw een permanente tentoonstelling ingericht: 'De Wezen Spreken'. Die is gratis toegankelijk op de woensdag- en donderdagmiddagen. Voor basisschoolleerlingen uit de bovenbouw is er ook nog de speciale, klassikaal te bezoeken

8 tentoonstelling 'Wees een Wees'. Daar kun je in een mini-weeshuis uit vroegere tijden zien wat voor leven de weeskinderen leidden.'

Hebben de Topa Groep of Utopa invloed op het programma en zijn er nog andere financiers?

'Er is een financiële relatie, maar inhoudelijk is er geen enkel verband. De initiatieven zijn ondergebracht in afzonderlijke stichtingen met Utopa als paraplu. De keuze voor het programma is volkomen vrij, dat geldt ook voor de onlangs geopende Vrouwenrechtswinkel.

Concert Salon Zaubrerflöte foto Michel Campfens

In Leiden wordt veel kamermuziek uitgevoerd. Er zijn regelmatig concerten in de Pauluskerk, de Vrienden van het Lied verzorgen optredens, je hebt de inloopconcerten van de Waalse kerk, de Marekerk, de Hooglandse Kerk en de Lokhorstkerk, strijkkwartetten en trio's in de Stadsgehoorzaal. Waarmee onderscheidt de Leidse Salon zich?

PAL voor de wijk

Word lid van PAL Leiden voor maar € 10 per jaar en ondersteun ons, zodat onder meer deze krant gemaakt kan worden. Een groep enthousiaste vrijwilligers zorgt voor de samenstelling en de bezorging, maar de drukkosten komen voor rekening van de wijkvereniging. Uw lidmaatschap helpt enorm om de krant te laten voortbestaan en de vereniging bij het werk voor de wijk te steunen. Steun ons en ga naar onze website (PALLeiden.nl) om u aan te melden, of nog makkelijker, scan de code.

Voor de uitvoeringen van de Leidse Salon en het Orgelpark vragen we toegangsprijzen - al kun je op entreprijzen een podium als de Leidse Salon niet draaiende houden. Maar we houden ze bescheiden en proberen het zonder prijsverhoging te doen. We willen de musici een behoorlijke gage kunnen betalen. Voor hen is de spoeling toch al zo dun na de bezuinigingen op overheids subsidies van de afgelopen jaren, om nog maar te zwijgen van de onmogelijkheid om op te treden in de coronatijd. Toen hadden uitvoerende kunstenaars vaak helemaal geen inkomsten. De door het kabinet Schoof aangekondigde maatregelen maken het er niet beter op en kaalslag dreigt. Gelukkig zijn we voor onze activiteiten niet afhankelijk van de overheid. Als je lid wordt krijg je korting en betaal je 13,50 euro per concert, studenten betalen 12 euro. We experimenteren op dit moment met de mogelijkheid om zelf je entreprijs te bepalen voor geselecteerde concerten.'

Wij treden buiten de gebaande wegen. Het gaat bij ons om een mix van klassiek en 'nieuw' klassiek, we maken uitstapjes naar de microtonale muziek (*muziek die andere toonstelsels gebruikt dan het traditionele westerse twaalftonige stelsel - red.*) of de vermenging van genres en muzikale tradities. Vaak programmeren we binnen thema's, bijvoorbeeld Dichters en muziek, Dada, of New York, maar we houden ook ruimte voor Bach. Verder combineren we thema's uit de literatuur en de muziek; taal speelt een belangrijke rol in onze concerten – het magazine dat we jaarlijks uitgeven heet niet voor niets Klank & Taal. Het gaat dan om vertelconcerten, concerten met muziek en poëzie, en om niet vaak uitgevoerde declamatoria-concerten waarbij 'door de muziek heen' geciteerd wordt.

Gedramatiseerde biografieën van componisten als Beethoven, Tsjaikovski, of de in de Tweede Wereldoorlog vervolgde Leo Smit, zijn ook een vast onderdeel van ons programma.

Vorig jaar hadden we speciale uitvoeringen rondom Goethe. Regisseur en zanger Marc Pantus stelde op basis van Goethes teksten een eigen Faust samen. De mogelijkheid om een thema of muziekstuk van verschillende kanten te belichten, kreeg verder gestalte in de 'Goldberg-varianties'. Dat meesterwerk van Bach stond maar liefst drie keer op het programma, maar dan steeds in een andere bezetting. Het werd uitgevoerd in bewerkingen voor piano, saxofoonkwartet en strijktrio. Het is een voorbeeld van de verdieping die de keuze van een thema kan geven. Dit jaar staan de thema's 'Opera', en 'Donnes, Women, Femmes en Vrouwen' centraal en liederen en teksten over 'Het Einde'. De uitvoerenden zijn allemaal gerenommeerde artiesten én conservatorium studenten. Door de afmeting van de zaal, die direct contact tussen publiek en musici mogelijk maakt, wordt de intimiteit van de Leidse Salon inmiddels geprezen. Het programma staat op onze website. Abonneren op onze nieuwsbrief die twee keer per maand verschijnt, kan ook.'

Begin mei wordt in Utopa Weeshuis de Vrouwenrechtswinkel geopend. Waarin verschilt die van de andere rechtswinkels in Leiden?

'Er is een grote groep vrouwen die haar rechten niet kent en de overheid wantrouwt. Die moet geholpen worden en we proberen hen binnen te halen. Het juridisch loket hanteert een inkomenstoets en rechtswinkels zijn niet altijd geschikt voor vrouwen die met veel overlappende kwesties komen. Onze hulp is gratis, we proberen die zo laagdrempelig mogelijk te houden. Wij beperken ons niet tot één gebied, maar bestrijken verschillende rechtsgebieden: van arbeidsrecht en huurrecht, tot personen- en familierecht. En meer als dat nodig is. In Amsterdam zijn er al drie vrouwenrechtswinkels volgens hetzelfde concept opgezet en dat werkt goed. We hopen dat het initiatief ook hier in Leiden gestaag groeit.'

Utopa heeft de anbi-status. Meer weten: www.leidsesalon.nl. Bezoek ook de tentoonstelling De Wezen Spreken, iedere woensdag- en donderdagmiddag van 13.00 tot 16.30 uur. De toegang is gratis.

Elianne Wijnands in Boekhandel De Kler Leiden foto collectie Elianne Wijnands

Ik ben ermee opgegroeid

Boekverkoopster Elianne Wijnands over haar favoriete bezigheid

- door Roeland van Wely

Elianne Wijnand (26), lid van de Leidse gemeenteraad en boekverkoopster bij De Kler, is onlangs afgestudeerd aan de Universiteit Leiden als politicoloog. Verhalen lezen of voorlezen krijgen - het hoorde bij haar jeugd zoals bij anderen buitenspelen of sport. De herinnering die het begin markeert, is die van een zieke dag tijdens de Kinderboekenweek. Ze lag op de bank, te zwak om te eten. Haar moeder beloofde: 'Als je één boterham opeet, mag je mee naar de boekwinkel.' Het lukte niet, maar haar moeder ging wel - en kwam terug met een stapel boeken.

Eliannes liefde voor lezen verliep niet in een rechte lijn. De middelbare school gooide met zijn verplichte leeslijsten tijdelijk roet in het eten: 'Dat haalt toch het plezier eruit', zegt ze, maar het vuur doofde niet. Ze bleef lezen op eigen initiatief. Niet de klassiekers van de lijst maar andere boeken, vooral Engelse. Haar favoriete genre is fantasy, dat zich afspeelt in verzonnen werelden. Je kunt erin ontsnappen aan de werkelijkheid van alledag én het geeft aanleiding tot reflectie. 'Fantasy is pure verbeelding, maar geeft tegelijk kritiek op onze wereld. De boeken spelen zich weliswaar af in andere werelden, maar vertellen veel over de onze', legt ze uit. Die maatschappelijke laag maakt het genre voor haar zo interessant, vooral politieke fantasy - waarbij de structuur van fictieve naties de spiegel is voor echte machtsverhoudingen.

Boekhandel De Kler, Locke, Hobbes en Rousseau

Eliannes liefde voor boeken kreeg ook professioneel vorm. Ze werkt inmiddels alweer bijna drie jaar bij boekhandel De Kler in de Breestraat. 'Ik ben daar gewoon naar binnen gelopen en heb gevraagd of ze een baan voor me hadden als boekverkoopster'. Het bleek het juiste moment en ze werd aangenomen. Opgegroeid in Gouda, waar boekwinkels schaars waren, is ze blij dat het gelukt is: 'Ik heb het gevoel dat ik bij De Kler echt iets bijzonders doe'.

Naast haar werk in de boekhandel studeerde Elianne politicologie, met als specialisme politieke filosofie: 'Ik vond de normatieve kant het interessantst', zegt ze. 'Met name de vragen over hoe we de samenleving inrichten en dan vooral de theorie erachter'. Lezen bleef ook toen centraal staan. Niet meer de avonturen uit boeken, maar teksten van denkers als Locke, Hobbes en Rousseau. 'Sommige van die werken zijn best taai', geeft ze toe, 'Hobbes heb ik nooit helemaal uitgelezen. Maar Locke en Rousseau wel'. En met een knipoog: 'Soms moet je ook een beetje sjoemelen'.

Mary Wollstonecraft

Gevraagd naar haar favoriete filosoof, noemt Elianne de 18de eeuwse schrijfster Mary Wollstonecraft. Haar boek, A Vindication of the Rights of Woman, was revolutionair en heeft een grote invloed gehad in de vrouwenbeweging. 'Destijds

Mary Wollstonecraft (1759-1797) geportretteerd door John Opie rond 1797

geloofde men dat vrouwen van nature minder ontwikkeld waren. Wollstonecraft vocht daartegen, ze stelde dat vrouwen gelijke kansen moesten krijgen in onderwijs en opvoeding en dan net zo veel konden als mannen. Dat blijft relevant, omdat het de status quo ter discussie stelt. Wollstonecraft bevraagt wat we normaal vinden, wie de macht heeft en hoe structuren in stand worden gehouden.'

Elianne wijst erop hoe de sociale wetenschappen zich lang spiegelden aan de natuurwetenschappen, vanuit het idee van objectiviteit. Maar juist daarin, zegt ze, is het feminisme zo krachtig: 'Het laat zien dat objectiviteit vaak een illusie is. Wie doet het onderzoek? Vanuit wel perspectief? Met welke bedoeling? Alles is gekleurd. Achter veel theorieën zit een agenda, of er worden belangen beschermd. Feministische denkers proberen dat te ontmaskeren - of het nu gaat om gender, ras, seksualiteit of klasse.'

Schoonheid en macht

Elianne leest momenteel een boek over schoonheidsidealen in de renaissance. Het laat zien hoe vrouwen al eeuwenlang onder druk staan om er op een bepaalde manier uit te zien. 'Boeken over hoe je je lichaamshaar moet verwijderen, of dat make-up eigenlijk bedrog is, bestonden in de renaissance ook al.' Ze trekt de lijn door naar vandaag: TikTok, tutorials, schoonheidsfilters: 'Het is fascinerend én frustrerend. Het boek laat twee kanten zien, je moet het recht hebben om jezelf op te maken, maar je moet je tegelijk afvragen waarom je het doet: voor jezelf of voor de blik van de ander.'

Politiek met impact

Behalve haar werk bij De Kler is Elianne als raadslid namens Studenten voor Leiden actief in de Leidse gemeentepolitiek. 'Het mooie aan lokaal bestuur is dat je directe invloed hebt. Wat je vandaag besluit, zie je morgen in de stad.' Ze noemt als voorbeeld de trainingen die zijn opgezet voor boa's om straatintimidatie te herkennen en aan te pakken. 'Het is belangrijk dat mensen zich serieus genomen voelen. En dat begint bij bewustwording.'

Lezen als ritueel

Werken in een boekhandel betekent

10 dagelijks omringd zijn door verleiding. 'Het is niet altijd goed voor mijn portemonnee', grapt ze. 'Ik zie alle nieuwe boeken en het is geweldig om mensen te helpen met hun keuze, of het nu een cadeau is, of een boek voor een kind dat nog moet ontdekken wat het leuk vindt.' Lezen is voor haar nog steeds een dagelijks ritueel. 'Voor het slapengaan lees ik altijd. Dat helpt me ontspannen. En ik probeer bewust te kiezen voor een boek in plaats van voor mijn telefoon. Als ik zie hoeveel tijd ik aan dat scherm besteed, schrik ik soms.'

Boeken die blijven hangen

Op de vraag of ze nog een leestip heeft, antwoordt Elianne enthousiast. 'Mijn favoriete boek van het afgelopen jaar was Babel van R.F. Kuang. Het is een historische fantasy-roman over het 19de eeuwse Oxford, waarin magie verbonden is met taal. Kuang laat zien hoe macht en taal samenhangen en inwerken op de koloniale verhoudingen indertijd. Echt prachtig.'

Het begon met een boterham en de belofte van de Kinderboekenweek. Nu staat Elianne dagelijks tussen de boeken én de mensen in de gemeenteraad. De verhalen zijn gebleven, alleen de wereld waarin ze gelezen worden is groter geworden.

Elianne Wijnants voor het stadhuis foto collectie Elianne Wijnants

In memoriam Ludo van Oyen

- door de redactie

Op 16 maart stierf op 77-jarige leeftijd onze buurtgenoot Ludo van Oyen. In 2008 kwam hij in Leiden wonen, bij zijn geliefde Mireille Hildebrandt (oud-voorzitter van PAL), in Levendaal-West. Van 2013 tot 2019 was hij bestuurslid van onze wijkvereniging - hij vond dat hij zich ook na zijn pensioen moest blijven inzetten voor de (maatschappelijke) systeemverandering die hem zo na aan het hart lag. Zo was hij in die periode directeur van Nieuwe Energie in Leiden. Als bestuurslid van de Club van Rome maakte hij zich al decennia zorgen over maatschappelijke ongelijkheid, uitputting van hulpbronnen, klimaatverandering en afnemende biodiversiteit en zette hij zich in voor innovatie en verduurzaming van met name de financiële sector. Met zijn gedegen ervaring in het bedrijfsleven pleitte hij voor een voortrekkersrol van bedrijven bij

de transitie naar duurzaamheid en legde hij in zijn colleges uit waarom de Amerikaanse variant van het kapitalisme tot het verval van de wereldeconomie, de geopolitiek en het welzijn van de mensheid zou leiden (zie zijn website: <https://valquest.eu>).

In 2016 verhuisde Ludo met Mireille voor haar werk naar Brussel. Ook daar bleef hij betrokken bij de ontwikkelingen in onze stad. Hij volgde ideeënplatforms als Stads-lab Leiden, PLNT, en Nieuwe Energie en reageerde op stukken uit de Hart van de Stadkrant. Dichtgetimmerde meningen zou je van hem niet horen, integendeel: hij bracht je op nieuwe gedachten door te luisteren en heel gericht vragen te stellen. Daar hebben we ook bij de krant veel aan gehad. Zijn motto was: 'Als je denkt dat je te klein bent om een verschil te maken,

foto Mireille Hildebrandt

heb je nooit met een hongerige mug in je slaapkamer geslapen'. Hij ontleende het aan Anita Roddick, de oprichtster van de Body Shop. Het is tekenend voor zijn gevoel voor humor en besef van betrekkelijkheid, behalve waar het zijn familie betrof. Van hen hield hij onvoorwaardelijk. Onlangs keerden Ludo en Mireille terug naar haar Leidse huis, in onze wijk. Hij is daar, in het hart van de stad, omringd door Mireille en hun drie dochters, half maart gestorven.

Gebruik geen Leidse postcodes bij smartphone-surveillance

- door Ed Mol

Er gaat iets helemaal fout als de smartphones van bewoners in hun eigen stad door de gemeente gevolgd worden in het kader van toerismebevordering. Gelukkig is het is ook heel eenvoudig om hier een einde aan te maken.

Big Tech, wie kent ze niet?

Big Tech: dat zijn de socialmedia-bedrijven achter Facebook, Instagram, WhatsApp, X/ Twitter, YouTube, Amazon, Tik Tok en noem ze verder maar op. Inmiddels zijn ze uitgegroeid tot de grootste bedrijven ter wereld, met de rijkste eigenaren ter wereld, die zich tot een soort tech-oligarchen hebben ontwikkeld. Allemaal hanteren ze hetzelfde businessmodel: voor het gebruik van hun producten betaal je geen geld, maar ze zijn niet gratis. De prijs die je wel betaalt is het inleveren van je persoonlijke gegevens.

Hoe je heet, waar je woont, je geslacht en leeftijd, woon je alleen of met een partner, heb je kinderen, hoeveel verdien je, wat koop je, waar winkel je, wat geloof je, wie zijn je vrienden, wat is je politieke voorkeur en waar loop je in de stad? Je kan het zo gek niet verzinnen of Big Tech weet het, bewaart het en gebruikt het. Het Leidse College van Burgemeester & Wethouders liet onlangs nog weten zeer

ongelukkig te zijn met een 'online wereld vol haat'. En terecht want wat sommige anonieme toetsenbordriders soms online gooien, gaat alle perken te buiten. Aan de andere kant steunt het College de social-media-bedrijven van harte. De gemeente

Big Tech Musk

betaalt de tech-oligarchen namelijk graag om zo een stukje van de persoonlijke gegevens van hun eigen inwoners te kunnen bemachtigen.

Persoonlijke advertenties

Iedereen weet wel waar de winstgevendheid van Big Tech uit voortkomt. Omdat ze alles van je weten kunnen ze heel goed advertenties op je scherm plaatsen die op jouw persoonlijke omstandigheden zijn

afgestemd: heel effectief adverteren, door precies het juiste product of de gezochte dienst op precies het juiste moment te laten verschijnen op jouw scherm.

Datahandel

Maar er is nog een bron van veel geld voor Big Tech: de datahandel. Die enorme hoeveelheid opgeslagen persoonlijke gegevens (de data), waarmee die overal op poppende datacenters worden gevuld, zijn namelijk ook voor vele andere doeleinden te gebruiken en daarom geld waard. Dus verkoopt Big Tech zijn data aan ieder bedrijf dat er genoeg voor wil betalen. Er zijn inmiddels tienduizenden bedrijven ontstaan die als bijen rond de honing om deze wolk van data heen zoemen. Pakketten data kopen, in stukken hakken en weer doorverkopen. Ook in Nederland zijn er flink wat snelle Jelles met datahandel bezig. Aan wie verkopen zij op hun beurt die data weer? Nou aan de Gemeente Leiden bijvoorbeeld, die doet maar wat graag een duit in hun zakje.

Zijn we nu bewoners of toeristen?

Je dacht natuurlijk bewoner van de Binnenstad te zijn. Maar onze gemeente twijfelt nog. Ben je misschien toch

Hengelsporthuis Henk Teunissen

KOREVAARSTRAAT 37
2311 JT LEIDEN
071-51 22 053

www.hengelsporthuisHenkteunissen.nl
info@hengelsporthuisHenkteunissen.nl

AL 85 JAAR DE SPECIALIST VOOR DE HENGELSPORTER

juenju winkel + webshop

design
gispes
dressoirs
vintage
classics

Produktieweg 18a Zoeterwoude 071-5124830
info@juenju.nl www.juenju.nl

In memoriam Stadsbeiaardier Levina Pors

- door de redactie

Levina Pors wijdt het gerestaureerde carillon in van de Lodewijkskerk 2012 foto Sarah Hart

Op 10 december overleed op 62-jarige leeftijd geheel onverwacht onze stadsbeiaardier Levina Pors. Wie herinnert zich niet de woensdagmiddagen met haar concerten op het stadhuiscarillon, of haar optreden in 2022 bij de inwijding van het pas gerestaureerde carillon van de Lodewijkskerk?

Levina had een fascinatie voor klokken. Als kind luisterde ze in haar geboorteplaats Strijen in de Hoeksche Waard al gefascineerd naar het plaatselijke klokkenspel en ze besloot beiaardier te worden. Ze volgde de opleiding in Amersfoort, waar ze bleef wonen omdat je daar zo mooi met echte klokken kon oefenen. 'Je kunt wel een oefenklavier hebben, maar dat heeft geen gevoel voor de klepel. In Amersfoort kun je op een echt instrument vrijuit oefenen', zei ze.

Met Leiden heeft ze altijd affiniteit gehad: 'Fantastische stad. Er is iets wat het gevoel van thuis geeft. Het is hier wat optimistischer.' Ondanks haar hoogtevrees beklom ze wekelijks de steile trappen van de stadhuistoren. 'Je moet nooit naar beneden kijken, maar dan heb je een prachtig uitzicht. Je ontstijgt alle herrie van de straat. Als een luchtballon, maar dan lager.'

Levina arrangeerde de meeste muziek zelf, want beiaardmuziek is er nauwelijks. 'Het was maar zo'n klein gebied waar de carillons speelden. Bach, Mozart, Beethoven componeerden daar niet voor. Heel veel beiaardiers deden dat ook allemaal zelf.' Een uitzondering is Cornelis Schuit. 'Cornelis Schuit was hier ook beiaardier en een fantastische componist. Hij overleed in 1609 en veel van zijn muziek is helaas verloren gegaan. Het is heel leuk om in zo'n lijntje te zitten met zoveel jaar terug!' Door Levina's spel blijven we dat lijntje houden, maar haar spel missen we zeer.

De citaten zijn ontleend aan het interview dat Vera Arntzen en Tom Borsje in 2024 met Levina Pors hadden in de Hart van de Stadkrant 173.

Afko's

De Leidse rekenkamer is voor de tweede maal een onderzoek gestart naar het nut en effect van citymarketing. Na enig aandringen is PAL Leiden ook uitgenodigd om als een van de externe partners mee te praten. Onze inbreng: citymarketing is zeker niet SMART maar eerder het gevolg van FOMO. Dat zijn misschien afkortingen die niet iedereen kent, dus eerst een kleine inleiding over de etiquette bij het gebruik van social media.

Moeilijk typen op een smartphone

Op een smartphone typen is niet echt makkelijk met zo'n klein toetsenbordje. Dus is in online chatapps en op social media het gebruik van afkortingen heel populair. Zo populair dat er zelfs een afkorting is voor afkortingen: afko's dus. Krijg je van iemand iets grappigs toegestuurd, dan is antwoorden met LOL heel normaal (laughing out loud). Is de grap heel erg leuk, dan mag ROFL (rolling on floor laughing). Maar is de grap misschien te gewaagd naar je smaak en hoop je dat niemand over je schouder op je scherm meekijkt? Antwoord dan met POS (person over shoulder) voordat je snel stopt met de chat. Komt er een lange lap tekst binnen die je niet wil lezen? TLTR (too long to read). Zin om eens een keer iets gekks te doen? YOLO (you only live once).

FOMO

De afko FOMO (fear of missing out) wordt ook veel gebruikt en wel voor situaties waarin iemand niet rationeel handelt uit angst om iets te missen. Mee-doen met een loterij op basis van postcode of vriendengroep is een goed voorbeeld. Voor velen is het een ondraaglijk idee dat iedereen in de straat of al je vrienden een fors geldbedrag zouden winnen maar zij zelf niet. Dus toch maar meedoen want de emotie van FOMO overheerst rationele kansberekening.

Onze gemeente was er al vroeg bij, want ze heeft al geruime tijd last van FOMO-gedrag. Al meer dan twintig jaar lang miljoenen per jaar uitgeven aan citymarketing zonder meetbaar resultaat is daarvan een mooi voorbeeld. Niet rationeel, maar ja een aantal andere gemeenten in het land doet het ook, dus toch maar doorgaan, want FOMO. Stel je eens voor dat Alkmaar ineens de toeristenhemel blijkt te zijn geworden? Onverdraaglijk natuurlijk.

Citymarketing - herhaling van zetten

De Leidse Rekenkamer voert op dit moment, in opdracht van de gemeente, een onderzoek uit naar het beleid. In de onderzoeksopdracht komt een aantal thema's naar voren, zoals de vraag of het verder aanjagen van toerisme nog wel van deze tijd is, of het ingezette gemeenschapsgeld wel doelmatig besteed wordt en de vraag hoe het zit met het evenwicht tussen levendigheid en leefbaarheid in de binnenstad. Vragen die zeker de moeite van onderzoek waard, maar niet echt nieuw. Al in 2014 heeft de Rekenkamer namelijk bijna precies hetzelfde onderzoek laten verrichten. U kunt het rapport teruglezen op www.rekenkamerleidenleiderdorp.nl, bij Eindrapport City-marketing.

Maar u kunt zich de moeite van het teruglezen besparen met onze korte en bondige samenvatting:

- een ondoorzichtige organisatiestructuur, bestaande uit een netwerk van onderling vervlochten particuliere stichtingen met daarin veel dubbele petten
- gebrekkige financiële verantwoording door het ontbreken van (geconsolideerde) jaarrekeningen
- doelstellingen die niet voldoen aan de SMART criteria.

SMART: weer een Engelse afko. Deze staat voor specifiek, meetbaar, haalbaar, realistisch en tijdgebonden en werkt bijna ook in het Nederlands (behalve dan voor de A van Achievable). Niet SMART werken

is dus eigenlijk ja, eh... dom, want hoelang je er ook mee bezig blijft, het effect van je inspanningen is niet te bepalen. Waarom dat zo is onderstreept dit citaat van een van de belangrijkste conclusies uit het eind-rapport van 2014: 'Het is niet mogelijk om een-op-een de relatie te leggen tussen de inzet van de gemeente en de behaalde resultaten. De toe- of afname van het aantal bezoeken, het aantal over-nachtingen en de bestedingen van de bezoekers zijn niet een-op-een toe te rekenen aan de inzet van Leiden Marketing (als uitvoerende organisatie voor citymarketing). Leiden Marketing is één van de vele partijen die hier invloed op hebben. Daarnaast hebben macro-ontwikkelingen zoals de financieel-economische crisis, politieke ontwikkelingen, consumentenvertrouwen en het concurrentieveld een sterke invloed.'

Ruis op de lijn

En dit is natuurlijk het centrale punt bij citymarketing: toerisme wordt door zoveel externe factoren beïnvloed dat het effect van de gemeentelijke inspanningen niet meer is dan ruis op de lijn. Dat was de conclusie in 2014 en ongetwijfeld zal dit jaar weer dezelfde conclusie worden getrokken. Ter illustratie van zo'n extern effect: de COVID-epidemie deed rond 2020 alle inspanningen teniet van de gemeente om het toerisme te bevorderen. Het aantal internationale bezoekers van ons land kelderde van twintig miljoen in 2019 naar nog geen vier miljoen in 2020. Vervolgens steeg het aantal weer langzaam door de inhaal- en herstelvraag, tot we eind 2024 weer bijna terug zijn op het oude peil met achttien miljoen toeristen. Natuurlijk kwam COVID volkomen onverwacht, maar gewoon vijf jaar lang blijven city-marketen alsof er niets aan de hand was, is FOMO in optima forma: vijf jaar waarin citymarketing een volkomen futiele activiteit was. De gemeentelijke subsidie liep natuurlijk wel gewoon door, jaarlijks keurig verhoogd vanwege de inflatie, want zo werkt FOMO.

JOMO

Misschien wordt het tijd voor JOMO? Joy of missing out dus, of met andere woorden, gewoon zelf rationeel blijven nadenken en je niet laten leiden door de angst dat anderen misschien wel eens denkbeeldige voordelen zouden kunnen behalen.

JOMO dus en dit was echt de laatste afko.

Twee vrouwenportretten in de Nieuwsteeg

- door Edwin Orsel, Els de Baan, Geeske Kruseman, Letja Feis en Kees Lau

Het Rijksmonument Nieuwsteeg 2 is in restauratie en geeft langzaam allerlei geheimen prijs. Onlangs kwamen er op een gestucte binnenmuur twee geheimzinnige schetsen van vrouwegezichten tevoorschijn. De vraag hoe oud deze tekeningen zijn en waarom ze op de muur staan kon uiteindelijk worden beantwoord met behulp van enkele deskundigen.

Een pand vol verborgen schatten

De restauratie van het pand gebeurt naar het ontwerp van Architectenbureau Kees Lau. De werkzaamheden geven de bouwhistorici van Erfgoed Leiden en Omstreken de mogelijkheid om onderzoek te doen naar de geschiedenis van het pand. Groot was de verrassing toen de vrouwenportretten tevoorschijn kwamen. Al eerder werd in dit pand zeldzaam 18de eeuws linnenbehang gevonden, maar dergelijke tekeningen zijn bij bouwhistorisch onderzoek nog niet eerder aangetroffen. De tekeningen leverden veel vragen op. Om de vondst te duiden werkten verschillende deskundigen samen.

De tekeningen

De en profil geschetste vrouwegezichten zijn bijna levensgroot. Wie zijn het en hoe en wanneer zijn ze gemaakt? Bouwhistorisch onderzoek wijst uit dat de muur uit de middeleeuwen dateert. De wandbekleding zal in 1780 of 1786 zijn aangebracht en zat er tot het einde van de 19de -eeuw.* Als de tekeningen al aanwezig waren toen de wandbekleding werd aangebracht, zijn ze misschien te dateren als 16de eeuws. In dat geval zijn het zeldzame muurdecoraties die wellicht na de restauratie zichtbaar moeten blijven. Voor de datering riepen bouwhistoricus Edwin Orsel en restauratiearchitect Kees Lau de hulp in van enkele kunsthistorici, maar die konden helaas geen uitsluitsel geven.

Vrouwenportret met kap, kijkend naar links
foto Kees Lau (2024)

Vrouwenportret met opgestoken kapsel, kijkend naar rechts
foto Kees Lau (2024)

Verder kijken naar de details

Daarop werd kostuumhistorica Els de Baan benaderd. Zij bekeek de tekeningen samen met Geeske Kruseman en Letja Feis, beiden gespecialiseerd in 16de en vroeg 17de eeuwse kleding. Zij concludeerden dat de jonge vrouwen door twee verschillende, geoefende, maar niet professionele 'handen' zijn getekend. Omdat de portretten direct op de gestucte binnenmuur zijn aangebracht zijn ze niet als permanente decoratie bedoeld.

Vondst in de wijk

16de eeuws of niet?

De vraag of de twee figuren 16de eeuws konden zijn werd unaniem ontkennend beantwoord. De combinaties van kleding, hoofdkap en kapsel passen niet bij die periode. Zo lijkt het krulrandje om de hals van het linker meisje weliswaar op hemd-kraagjes van de latere 16de eeuw, maar het komt niet overeen met de plooirandjes en halsboorden die toen in de mode waren. Het kapsel met twee haarknotjes en haarnetje(?) is evenmin te plaatsen in de 16de eeuw.

Het rechtermeisje draagt een kapje, laag en strak over het voorhoofd, met korte slippen, uitlopend in een platte punt. Deze kap past niet in de vroege 16de eeuw (zie de tekening uit 1520) noch in de latere 16de eeuw (zie het portret van Marytge Dedel uit 1570). Ondanks de vele variaties in hoofddeksels komt de nauw om het hoofd sluitende vorm eenvoudigweg niet voor in die eeuw.

Anonieme ontwerp-tekening voor een glasraam uit ca. 1520 foto Museum De Lakenhal, Leiden

Inspiratie uit voorbije tijdperken en modetijdschriften

Wonderlijke combinaties en details kennen we wel uit de 19de eeuw. In vrijwel die hele eeuw putte de mode uit voorbije tijdperken; historische en eigentijdse elementen werden naar hartenlust gemixt. De manier van tekenen, de pose en profil (die toen in modetijdschriften opgang maakte), het gebruik van potlood en het expliciet afbeelden van het oor onder het opgestoken haar (linker meisje) pleiten eveneens voor een datering tussen 1830 en 1880 (zie de afbeelding volgende pagina). Dit sluit aan bij het bouwhistorisch onderzoek; in de eerste helft

Een typische kap uit het midden van of later in de 16de eeuw. Detail van het portret van Marytge Dedel uit 1570 door haar man Isaac Claesz. van Swanenburg foto Museum De Lakenhal, Leiden

van die eeuw ging de kamer op de schop en eind 19de eeuw opnieuw.

Helaas valt geen uitsluitend te geven over de vraag of het om portretten, mode-tekeningen, voorstudies of hobbyschetsen gaat. Maar op kostuum- en kunst-historische gronden is de conclusie gerechtvaardigd dat de schetsen niet in de 16de eeuw zijn gemaakt, maar in de loop van de 19de eeuw.

1879: deze modeprent toont twee manieren om het haar modieus op te steken, de ene laag en de andere hoog op het achterhoofd, met het oor goed zichtbaar; let ook op de subtiele geplisseerde kraagjes en de typische en profil-pose. Detail uit een prent in Le Moniteur de la Mode

*Bron: MoNed bureau voor bouwhistorisch onderzoek, Leiden.

Deze Vondst in de wijk is eerder gepubliceerd in de rubriek Vondst van de week (#VVDW) van de erfgoedexperts Erfgoed Leiden en Omstreken. Zij doen daarin verslag van opmerkelijke vondsten en ervaringen via hun website, X, Instagram en Facebook.

Madame Marie, een koffiekamer in de Kloksteeg

- door Carla van der Poel foto's Carla van der Poel

In een huiskamersetting achter kleine raampjes kunnen we in onze eigen wijk ontspannen koffiedrinken. Genoeg koffiebars natuurlijk, maar helaas niet altijd met de toewijding die we zouden willen. Bij Madame Marie in de Kloksteeg zijn er geen kranten of luide muziek, laptops zijn uit den boze. Nee, er is gelegenheid om te mijmeren of om een leuk gesprek te voeren. We zijn te gast bij Marieke Vos, Kloksteeg 2, in de voorkamer van haar woonhuis.

Textiele vormgeving

Marieke doorliep vanuit haar woonplaats Driebergen de lagere en middelbare school van Kees Boeke, de Werkplaats Kindergemeenschap in Bilthoven. Dit was een school met veel ruimte voor het individu. Creativiteit en expressie werden als belangrijk gezien. Haar vader was er gymleraar. Marieke was er erg op haar plek: 'Ik was altijd al een vlinder'. Na de middelbare school ging Marieke naar de kunstacademie in Arnhem. Eerst volgde ze twee algemene jaren, vervolgens specialiseerde ze zich in mode. Dankzij die opleiding kon ze bij MEXX in Voorschoten aan het werk. Daarna had ze een eigen kinderkledingmerk, totdat ze in 2019 Madame Marie opende.

Bezoekers in de voorkamer

Rust en intimiteit is wat Madame Marie uitstraalt. Dat stond de eigenares vijf jaar geleden ook voor ogen toen ze haar koffiehuis opende; niet langer deelnemen aan de rat race van de jaren ervoor. Werken in de mode-industrie, met veel reizen en altijd met logistiek en getallen in de

weer zijn, gaat je niet in de koude kleren zitten. Ze wilde weer zélf richting geven aan haar leven: ze opende een koffiekamer. Nieuwsgierige voorbijgangers hoefden niet langer ongegeneerd naar binnen te kijken, zij konden nu zelf achter de ramen zitten. Daarmee zette Marieke letterlijk haar deur open. We zijn in hier allemaal passanten: 'Er hebben in dit huis veel mensen gewoond. Velen hadden en hebben er een band mee. Nu mag ik hier wonen en ik ben ook een passant. Ik wil ook anderen van dit huis laten genieten', zegt Marieke. 'Ik overdrijf niet, maar mensen zijn dankbaar dat ik mijn huis voor ze open stel en aandacht voor ze heb. Ik probeer ze daadwerkelijk een goed gevoel mee te geven.'

Gedeeld privaat

Het is een huis met geschiedenis. Marieke kocht het in 2017. De trapgevel dateert uit het midden van de zeventiende eeuw, het huis heeft de deur in het midden en aan weerszijden ramen. De zestiende eeuwse indeling is nog authentiek; in veel oude huizen is die in de loop van de tijd door verbouwingen verdwenen. Bij binnenkomst stap je direct in een hoge voorkamer die oorspronkelijk diende als winkel of bedrijfsruimte. Daarachter bevindt zich een lager gelegen kelderkeuken, het zogenaamde onderhuis, die uitkomt op een plaatsje, dat toegang gaf tot het privaat (de wc). In het verleden werd dat vaak gedeeld met een ander huis, je ziet het ook in hofjes. De trap naar boven leidt naar de opkamer, nu de woonkamer. Daarboven zijn er nog twee verdiepingen.

Madame Marie, Kloksteeg 2

Bijzondere bewoners

Ooit was het huis een studentenhuus met de naam De Spruitjes. Het verwees naar een van de vroegere eigenaren, Ruud Spruit, oprichter van de stichting Leidse Hofjes en bekend van diverse publicaties over Leiden als Alle Leidse hofjes en het bekende Leiden, een Hollandse erfenis. Later zou Spruit directeur worden van het Westfries Museum en publicaties en documentaires verzorgen over culturele en koloniale geschiedenis. Een andere bijzondere bewoner was de Brabantse kunstschilder Han Werz (1920-2002). Hij woonde van 1945 tot 1955 in Leiden en was lid van Ars Aemula Naturae. Met restauratiewerk probeerde hij in zijn onderhoud te voorzien. Hij woonde eerst op Rapenburg 57. In de Kloksteeg had hij een huisgalerie annex antiekzaak onder de naam De Spaansche Pot. Het is niet ondenkbaar dat dit naar de Leidse hutspot verwijst. Na zijn overlijden, toen Marieke al in het huis woonde, kwam een van de kinderen met enkele schilderijen onder de arm langs en bood deze te koop aan. Marieke kocht een charmant olieverfschilderijtje met daarop twee bokkingen.

Alleen koffie, thee en appeltaart

De sfeer in Madame Marie is gemoedelijk: een brocante inrichting, klassieke muziek op de achtergrond en uitnodigende appeltaart. Gezien de aanloop volstaat het aanbod van verschillende soorten koffie, thee en appeltaart. Maar wel mét slagroom. Wanneer we die afslaan, reageert de uitbaatster verbaasd. De opkamer was korte tijd in gebruik als koffieruimte, maar dat was niet te doen. Twee mensen in de bediening liepen elkaar in de piepkleine keuken in de weg en daarbij was het nooit Mariekes bedoeling om het opnieuw druk te hebben: 'Ik wil het graag klein houden, het moet energie geven'. Intussen helpt dochter Saar een paar dagen, zodat Marieke wat meer vrijheid heeft. Bij goed weer is er buiten een terras.

De naam Madame Marie

Ooit had de Luxemburgse Anna Maria Hoffmann, alias 'Madame', op Kloksteeg 1 het Chinees-Indisch restaurant 'Warung D'Java'. In 1951 maakte zij de oversteek naar Kloksteeg 16 en zette er de 'Auberge Française' op. Is de naam misschien een verwijzing naar die Madame? 'Nee, de naam verwijst deels naar mijzelf, ik wilde die een beetje koket laten klinken en zo lijkt het wat internationaler.'

Er komen inderdaad veel internationale studenten. Die zeggen wel eens dat de koffiekamer aan de keuken van hun moeder doet denken. Een home-sweet-homegevoel. Om de een of andere reden is Madame Marie bijzonder geliefd bij Chinese studentes. Inmiddels zijn er ook verschillende vaste gasten, buurtgenoten lopen makkelijk binnen. Het wonen in de Kloksteeg bevalt haar zeer. Hiervoor woonde ze in de Van Oldenbarneveltstraat in de Raadsherenbuurt. Daar was naar haar mening te veel sociale controle. Seizoenswerk

Het is belangrijk om niet ten onder te gaan aan succes. Marieke let erop dat ze de menselijke maat niet uit het oog verliest; als je zelf ontspannen bent, straalt dat af op de gasten. Het is duidelijk dat er bij Madame Marie meer komt kijken dan alleen maar een appeltaart aansnijden en een cappuccino serveren. Op de dagen dat ze open is, begint Marieke 's ochtends om acht uur al met het schillen van de appels.

De zomer met alle happenings in de stad ervaart ze als te druk en daarom is de zaak van mei tot september gesloten. Dan zijn

Han Werz Twee bokkingen op een emaille schaal

ook de appels op...tijd om naar het zuiden te vertrekken. Mariekes camper, een oude brandweerwagen, staat op dit moment in Zuid-Portugal. Daar gaat ze binnenkort weer heen om te onthaasten. Als in september het normale leven weer begint gaat ook Madame Marie weer open.

KOM LUISTEREN!

DE LEIDSE SALON

**BIJZONDERE KAMERMUZIEK:
INTIEME CONCERTEN IN HET WEESHUIS
AAN DE HOOGLANDSE KERKGRACHT**

KLIJK OP ONZE SITE VOOR HET VOLLEDIGE PROGRAMMA: WWW.LEIDSESALON.NL

Er is al het nodige geschreven over het Huis van Leyden, een nieuw museum annex huis van bezinning, voorzien in de monumentale panden Rapenburg 48/ Pieterskerkhof 4a en 4b uit respectievelijk de 17de en de 20e eeuw. Wat gaat dit allemaal betekenen middenin ons historische centrum? Gaat dat wel goed? De toon neigt bij dit soort vragen al snel naar het negatieve, maar klopt dat wel? De Hart van de Stadkrant praat erover met de toekomstige burens die ook namens andere omwonenden spreken.

Impressie Pieterskerkhof illustratie NMLA architects Londen

Klaske en Martijn van der Mandele zijn vanaf het eerste uur als 'participanten' betrokken bij de plannen voor een nieuw Leids museum en bezinningscentrum. Aan de keukentafel met uitzicht op hun prachtig ommuurde tuin en de Pieterskerk, ontmoeten we ook Leon van Reisen, projectmanager en vertegenwoordiger van de eigenaar van de te ontwikkelen panden, de Stichting Huis van Leyden. Hij is er kind aan huis, want Klaske en Martijn willen er geen misverstand over laten bestaan: de buurt is blij met het project. En dat is niet alleen aan de bestemming te danken maar ook aan de manier waarop dit bouwproces wordt geleid: met hart en verstand.

Wat voorafging

Rapenburg 48 staat al enige tijd leeg, soms met tijdelijke bewoning, en is er niet best aan toe. Naar een nieuwe bestemming werd dan ook al eerder gezocht. Zo werd de vestiging van een hotel overwogen. Een mooie plek om te logeren, dat zeker, maar voor een zinvolle exploitatie met 80 kamers bleek de bouw van een toren met hotelkamers achter de historische gevel noodzakelijk. De omwonenden voorzagen het verdwijnen van zonlicht uit hun tuinen en dachten al aan de dagelijkse, belastende verkeersstromen. Graag gaven ze dan ook acte de présence op de twee informatiebijeenkomsten die de gemeente organiseerde. En dat beviel minder goed. De professioneel ingehuurde gespreksleider kon de zorgen van de buurt niet wegnemen door de bezwaren 'mee te nemen'. Het project ging gelukkig niet door.

Het gaat nu anders en dat begint al bij het doel van het project. De man achter de Stichting Huis van Leyden wil een huis van educatie en bezinning voor alle

Leidenaren realiseren, zonder winst-oogmerk. Zijn intentie is teruggeven, een gebaar naar de samenleving die hem en zijn vrouw veel heeft gebracht. Een op de collectie toegespitte bibliotheek, een concertzaal, tentoonstellingsruimten met religieuze middeleeuwse en renaissance-kunst, een leslokaal en een bezinningsruimte vinden straks onderdak in het museum rondom tuintjes en patio's. Dat zijn oog op Leiden is gevallen, komt omdat hij en zijn vrouw Leiden studeerden en in de buurt van het Rapenburg woonden. En dat voelde goed.

En waarom het nu wel goed gaat

Vooraf zijn alle betrokkenen in de omgeving uitgenodigd om hun zorgen uit te spreken. Zo waren Klaske en Martijn bang dat zij hun uitzicht op de Pieterskerk zouden kwijtraken, andere burens vreesden mogelijke geluidsoverlast van de concertzaal. Het projectmanagement heeft daarop metingen laten doen naar zichtlijnen en het geluid getest in de praktijk. Als gevolg hiervan is bijvoorbeeld de plaats van een dak gewijzigd en worden 'geluidslekkages' bij de restauratie van het pand gedicht. Andere bewoners zagen op tegen het bouwverkeer en het heien voor de fundering. Ook daarnaar is geluisterd. Zo wordt er trivrij geheid en wordt materiaal in kleine eenheden aangevoerd met elektrische voertuigen, zodat er geen zware kraan hoeft te worden geplaatst. Het volume van de radio's van de bouwvakkers wordt in toom gehouden, net als de kleur en de richting van het licht van de bouwlampen. Voor vragen en klachten is de projectmanager te allen tijde telefonisch bereikbaar. Deze

directe en informele manier van met elkaar omgaan biedt alle partijen veel voordeel, zoveel is duidelijk; wat je vooraf niet stuk maakt, hoeft je achteraf niet te repareren.

De Donkere Gracht foto archeologisch adviesbureau IDDS

Met de historie wordt terdege rekening gehouden. Het onderste oude deel van de gevel van de gymzaal aan het Pieterskerkhof blijft behouden en vormt daarna weer de oorspronkelijke tuinmuur. Deze dateert mogelijk van de 15e eeuw en wordt in die stijl gerestaureerd. De in de 15de of 16de eeuw overkluisde Donkere Gracht, die sinds de late Middeleeuwen onder de nu geplande Voorhof bleek te lopen is archeologisch onderzocht en er wordt gekeken of deze mogelijk zichtbaar gemaakt kan worden.

Vervangende slaapruijnte

Ergens in het proces werd een extra bewoner ontdekt, een vleurmuismannetje. Waarschijnlijk is dit het duurste vleurmuise van Nederland geworden. Zijn gedrag is op verschillende momenten en tijdstippen bestudeerd, waarna voor hem vier alternatieve tijdelijke woningen zijn gerealiseerd. Waarom? Een vleurmuis in slaap heeft dertig minuten nodig om op te starten voor hij weg kan vliegen. Daar kan

bij de bouw niet op worden gewacht! Maar als alles klaar is kan hij zijn vervangende woonruimte weer inruilen voor zijn oude stek. Nu maar hopen dat hij het snapt...

Wanneer kunnen we naar het Huis van Leyden?

De gemeenteraad heeft inmiddels toestemming gegeven voor de verandering van de functie van het perceel. Zoals het er nu uitziet kan de verbouwing in maart 2026 starten en kunnen we er in 2029 een kijkje gaan nemen. In de doorn van de opdrachtgever.

We spreken af dat Hart van de Stadkrant volgend jaar nog eens langskomt om te horen hoe het gaat. Het is een proces van lange adem, dus we zijn benieuwd. De verantwoordelijkheid voor de impact op generaties na ons wordt in elk geval serieus genomen. Laten we hopen dat het Gravensteen op een vergelijkbare manier wordt aangepakt...

Leids

- door Hans Heestermans

Mijn Instituut

Van 1974 tot 1981 was mijn instituut het Instituut voor Nederlandse Lexicologie, gevestigd in de panden 41, 43 en 45 aan het Plantsoen. Daarvoor zaten we op Rapenburg 68, met een rechtstreekse verbinding naar de Oude Universiteitsbibliotheek. Ik was een groot tegenstander van de verhuizing. Waarom?

Ten eerste: het Rapenburg lag op loopafstand van mijn toenmalig huis aan de Rijnsburgerweg 22. Als u in de elfde druk van de Grote Van Dale, waarvan ik toen naast mijn redacteurschap van het Woordenboek der Nederlandsche Taal hoofdredacteur was, kijkt bij het woord baas dan ziet u daar als voorbeeldzinnetje staan bij de betekenis 4: 'als aanspreekvorm voor een man uit de lagere sociale klasse: baas, kunt u mij vertellen waar de Rijnsburgerweg 22 is.' Een klein grapje van de woordenboekenschrijver en heel wat minder subjectief dan de 18de eeuwse lexicograaf Samuel Johnson, die het woord hengel definieerde als: 'een stok met aan de ene kant een dobber en aan de andere kant een idioot'.

Ten tweede: bij m'n lunchloopje over het Rapenburg kwam ik altijd wel een aantal

bekenden tegen met wie ik de laatste roddels kon uitwisselen, de academische gemeenschap is daar een goudmijn voor.

Ten derde: de Hortus ligt tegenover nummer 68 en een jaarabonnement kostte toen, ik meen, zes gulden. Je kon er heerlijk wandelen.

Ten vierde: er waren in elk geval twee broodjeszaken in de buurt (in het begin van de jaren '70 de enige in heel Leiden), een café in de Klooststeeg, de Bisschop geheten en een café aan de overkant, l'Espérance.

Dat alles miste ik in het begin op het Plantsoen, maar daar kwam veel voor terug. Ik ontdekte twee goeie slaggers: de Roode en Koekenbier; een voortreffelijke viswinkel, Koos (ik ben helaas zijn achternaam vergeten); een klein supermarktje, Koos van Schie en een lekker bruin café, de Plantage. De winkels zijn eind jaren '90 helaas allemaal verdwenen. Hortus werd vervangen door wandelingen in het Plantsoen.

En dan waren er natuurlijk de jongens van Huize Wellust, die de twee panden naast ons Instituut bewoonden. Ze konden toen nog lang over hun studie doen en de resultaten daarvan waren elke morgen zichtbaar: heel veel lege bierflesjes bier en vaak de asresten van een stuk meubilair.

Een warm verlangen naar de studietijd kwam dan over mij. De heren groetten altijd beleefd en met een zeker respect voor zoveel geleerdheid van redacteurs met kleine sikjes. Voor zover ik weet hebben ze nooit een poging gedaan om te komen kijken wat er nu eigenlijk verricht werd in die geheimzinnige panden naast hen. Ik heb ze ook nimmer uitgenodigd.

De Oude UB op het Rapenburg foto Sarah Hart

In 1981 verhuisden we naar het Witte Singel Doelencolplex. Ik wilde weer niet weg. Wat zou ik dat allemaal missen! Inmiddels is mijn Instituut door bezuinigingen gehalveerd en woon ik sinds 2007 in het huis naast de jongens. Zij moeten nu hard studeren: het aantal lege flessen is gering en het meubilair is te duur om te worden opgestookt. Van 1974 tot 1981 ben ik dus een kleine 3500 keer langs het huis gereden waar Aukelien, mijn grote liefde, toen al woonde. Ik heb haar in die tijd nooit gezien.

Impressie interieur illustratie NMLA architects

Beniràs

BAR & KITCHEN

Sfeerrijk, gezellig en smaakvol
Mediterraanse shared dining
Google's nummer 1 in Leiden!

Papengracht 6a, Leiden
071 2077827, beniras.nl
IG: benirasleiden

De Barmsijs

20 - door Jacques van Alphen Illustraties Internet

Van al de vogels uit het noorden die onze streken in de winter bezoeken, is de barm-sijs een van de minst betrouwbare. Soms zie je ze jaren niet en dan ineens zijn ze overal. Dat roept de vraag op waar al die vogels blijven als ze niet naar ons toe komen. Op die vraag zijn er twee antwoorden en zoals altijd heeft het met voedsel te maken.

Voedselspecialisten

De barmsijsen horen bij de familie van de vinkachtigen en, zoals de naam al suggereert, lijken ze op sijsen, maar dan zonder het geel in het verenkleed. Ze zijn op de rug bruingrijs, met een glanzend donker-rood petje op de kop, een zwart keel-vlekje, en bij de mannetjes in broedkleed een roze borst. Een spits geel snaveltje contrasteert mooi met het rood op de kop. Waar sijsen vooral in sparrenbossen broeden en sparrenzaden eten, zijn de zaden van de berk het belangrijkste voedsel van barmsijsen. In jaren met een overvloedige oogst van berkenzaden in Noord-Europa, trekken de barmsijsen over veel kortere afstanden en blijven ze in de winter in Scandinavië. Dat is dan meteen de eerste verklaring waarom ze niet elk jaar bij ons zijn te zien. In jaren met een tegenvallende oogst aan berkenzaden trekken de barmsijsen weg uit het noorden, op zoek naar voedsel.

Migratie

In jaren waarin de barmsijsen wegtrekken uit Scandinavië, migreren ze vooral in zuidoostelijke richting; veel barmsijsen overwinteren in het zuiden van Rusland. Ze kunnen wel 100 km per dag afleggen. Geringde exemplaren zijn teruggevonden

op een afstand van wel 3000 km van hun broedgebied. De zuidoostelijke trek-richting is een tweede verklaring waarom bij ons in Nederland jaren voorbij kunnen gaan zonder dat we bezoek krijgen van barmsijsen.

De barmsijsen worden door voedselgebrek gedwongen om weg te trekken, maar ze vertrekken naar een onzekere toekomst, want ze hebben geen informatie over de rijkdom aan berkenzaden die ze zullen aantreffen. De indruk bestaat dat dit trekgedrag in hoge mate riskant is, en dat het merendeel van de vogels de winter niet zal overleven. Hoewel de terugmeldingen van geringde barmsijsen laten zien dat de meeste vogels in zuidoostelijke richting trekken, zijn er ook waarnemingen dat barmsijsen in sommige jaren via Zuid-Zweden in zuidelijke richting wegtrekken. Het is niet bekend waarom de vogels dan een afwijkende trekrichting kiezen, maar in jaren waarin dit gebeurt zien we veel barmsijsen in Nederland.

Leven in groepen

Barmsijsen zijn heel sociaal en vormen na het broedseizoen groepen die samen trekken, samen foerageren en samen slapen. Het leven in groepen verkleint de kans om te verhongeren of ten prooi te vallen aan roofvogels, zoals sperwers. Vogels in zo'n groep kunnen informatie uitwisselen over plaatsen waar voedsel is te vinden en in een groep zijn meer ogen beschikbaar die een roofvogel kunnen ontdekken. Zo kunnen vogels elkaar waarschuwen voor naderend gevaar en eerder vluchten.

Het leven in een groep betekent ook dat de vogels deel uitmaken van een sociale rangorde. Bij barmsijsen leidt dat tot een zogenaamde lineaire dominantie-hiërarchie. De dieren kennen elkaar, weten wie er hoger of lager in de rangorde staat, waardoor er niet steeds conflicten hoeven te worden uitgevochten. Bijzonder aan de dominantie-hiërarchie bij barmsijsen is dat gedurende een groot deel van de winter de mannetjes dominant zijn over de vrouwtjes, waarbij het mannetje met de laagste sociale rangorde onder de mannen dominant is over het vrouwtje met de hoogste rangorde onder de vrouwtjes.

Wonderlijk is dat aan deze seksistische ordening een einde komt als het voorjaar in zicht komt. Vrouwtjes winnen dan snel aan sociale status, en de mannetjes beginnen de vrouwtjes te voeren, in de hoop op die manier een partner te winnen. Later in het broedseizoen, als de vrouwtjes zitten te broeden, is dit voeren door het mannetje belangrijk, want dan hoeft het vrouwtje zelf niet van het nest om voedsel te zoeken.

Barmsijsen in de stad

Berkenzaden zijn het geprefereerde voedsel, maar dat is niet altijd beschikbaar. In de herfst zitten de vrouwelijke katjes van de berk vol zaad, maar in de loop van het najaar vallen die katjes uit elkaar en verspreiden de overgebleven zaden zich. De zaden van de els zijn juist later in het seizoen beschikbaar. De katjes openen zich pas aan het begin van de winter en vinkachtigen met een spitse snavel, zoals sijs, barm-sijs en putter, en soms ook pimpelmezen, kunnen dan de zaden uit de katjes peuteren. In Leiden staan er elzen langs de

singel en het loont de moeite om er 's winters te zoeken naar groepjes vogels. Aan het eind van de winter is ook deze voedselvoorraad uitgeput en dan kun je soms nog barm-sijsen aantreffen die zich voeden met de zaden van kruiden, zoals die van teunisbloemen of cichorei. En nog iets later zijn de barm-sijsen verdwenen, terug naar hun noordelijke broedgebieden. Dan moeten wij hier maar weer afwachten wanneer ze opnieuw besluiten onze kant op te komen.

'Mozaïeken' in de Hoefstraat

- door Corine Hendriks

Het is binnen tien minuten duidelijk dat Marieke Walenkamp en Tanya Spijker veel lol hebben samen. Er wordt wat afgelachen in hun atelier Moozenco in de Hoefstraat, waar ze samen 'mozaïeken' met een nieuw werkwoord. Moozenco maakt van alles: be-mozaïekte tafeltjes met een laatje, portretten van bijvoorbeeld David Bowie en Amy Winehouse, een hinkelbaan voor een speeltuin in het Westerkwartier of een looplijn - op tachtig stoeptegels - voor een speeltuin in de Vogelwijk, ingericht voor kinderen met een beperking. En niet te vergeten: smaakvolle houders voor waxinelichtjes, bekleed met glasmozaïek.

Marieke en Tanya kennen elkaar van de Josephschool, een basisschool in de Oppenheimstraat, waar hun dochters op zaten. Op een dag ontdekten ze hun gedeelde passie: 'mozaïeken'. De bal ging rollen toen de achtsteklassers bij hun afscheid een cadeau moesten bedenken voor de school. Marieke en Tanya stelden voor om een mozaïek te maken waaraan de kinderen ook konden meewerken. Het werd een succes en het tableau hangt nog steeds in de inmiddels afgebroken en opnieuw opgetrokken Josephschool.

Ambachtsstraatje

De vrouwen besloten hun hobby samen te gaan uitleven, tot Tanya's echtgenoot zachtjesaan begon te klagen over de veelheid van mozaïekwerken in hun huis. Het tweetal ging atelierruimte zoeken en besloot wat meer naar buiten te treden. De broer van Marieke had nog een ruimte op de Geregracht beschikbaar. Na een jaar konden ze uitbreiden en bij wijze van anti-kraak een lokaal gebruiken in de Josephschool die afgebroken zou worden. Ze zouden er heel wat jaren blijven. In 2010 bedachten ze hun naam, Mooz en co, samengetrokken tot Moozenco. En op 1 februari 2024 openden ze hun atelier in de Hoefstraat. Een fijne plek, vinden ze. En dat is te begrijpen, want dit smalle straatje, evenals het atelier zelf, ademt nog de sfeer uit van de ambachten die er vroeger werden uitgeoefend. En als er iets ambachtelijk is, dan is het wel mozaïeken maken.

Horeca en luchtvaart

De producten zijn feitelijk té ambachtelijk. Marieke: 'Er gaat zoveel werk in zitten dat je eigenlijk geen arbeidsuren kunt rekenen. Je kunt er dus weinig mee verdienen'. Het tweetal maakt niet de indruk daar ernstig onder te lijden. Moozenco is nu een stichting zonder winst oogmerk. 'We draaien ongeveer break-even', aldus Tanya. Geld verdienen doen en deden de vrouwen op een andere manier. Marieke werkte heel lang in de horeca en verzorgt nu onder meer de lunch bij een internationaal bedrijf. Tanya is sinds kort gestopt met werken. Ze werkte bijna 40 jaar bij diverse luchtvaartmaatschappijen, waarvan de laatste 28 jaar bij de KLM. Van haar werkzame leven getuigen de trolleys in het atelier, ooit in vliegtuigen gebruikt om de passagiers drankjes of maaltijden te serveren. Het zijn onverwoestbare ladekastjes op wielen en ook voorzien van mooie mozaïektableaus. Marieke: 'Ze zijn heel handig om mee te nemen, ze passen zo in ons Volkswagenbusje.'

Workshops

Tanya legt uit waarom dat 'in het busje meenemen' zo handig is: Moozenco geeft ook mozaïekworkshops, aan volwassenen en kinderen. En soms zijn die op locatie. Vooral kinderen kunnen de vrouwen

Werken aan het alfabet op stoeptegels
foto Tanya Spijker

Tanya Spijker (l) en Marieke Walenkamp in de Hoefstraat foto Corine Hendriks

verbazen. Marieke: 'Je staat er echt van te kijken hoe snel sommige kinderen het mozaïeken oppakken en mooie dingen maken. En wat ook opvalt is hoe geconcentreerd ze vaak zijn. Dan krijgen we te horen: die en die zal wel druk zijn want die heeft adhd. En dan blijkt zo'n kind heel stilletjes, met overgave, aan het werk te zijn. Heel bijzonder is dat.'

Moozenco neemt deel aan het gemeentelijk kunst- en cultuurprogramma 'Verwonder om de hoek'. Dat brengt kinderen in en buiten schooltijd in aanraking met allerlei vormen van kunst, cultuur en natuur, net zoals ze via school ook kennismaken met uiteenlopende sporten.

Tanya en Marieke werken vrijwel altijd samen: bij het bezoek van de Hart van de Stadkrant zijn ze bezig het alfabet te maken op dikke stoeptegels voor een basisschool. Tanya maakt de P, Marieke de Q. Tanya vertelt dat ze trouwens ook urenlang kunnen doorwerken zonder iets tegen elkaar te zeggen. Het mozaïeken is bijna een zen-activiteit voor ze.

Materialen

De materialen die Moozenco gebruikt bij het mozaïeken zijn tegels (vloertegels voor buiten, en wandtegels), porselein, glas en soms steen. Voor elk materiaal is er een specifieke tang waarmee de stukjes op maat worden geknipt. Het gekleurde glas krijgen ze van een vrouw die glas-in-lood

22 maakt, en haar 'afval' bij Moozenco kwijt kan. 'Eigenlijk doen we veel aan recyclen', zegt Marieke.

Aan een van de tafeltjes kleef je een mooi verhaal. Het is bekleed met stukjes Chinees porselein van servies uit de kringloop. Het was echter net te weinig en de vrouwen vonden via Marktplaats een mevrouw die nog wel wat had. 'Ik zal het heel goed inpakken', zei ze, niet wetend dat er na ontvangst meteen een hap uit een kop of schotel zou worden genomen. Vaste openingsuren heeft Moozenco niet. Als het mooi weer is kan het zijn dat ze de deur op slot doen en de zon gaan opzoeken; het is niet de bedoeling dat het atelier hun levens helemaal dicteert.

Selfmade

Marieke en Tanya zijn selfmade. Ze hebben samen wel een aantal cursussen en workshops gevolgd, zelfs een in Italië, en ook veel van internet geleerd. Het mooie van dat medium is dat veel collega's hun kennis en

Het atelier, met aan de muur Amy Winehouse foto Tanya Spijker

vaardigheden met iedereen delen. De afbeeldingen die Moozenco gebruikt, bijvoorbeeld de portretten, komen ook van elders, om ze vervolgens te projecteren en te bewerken tot een goede basis voor een mozaïek.

In 2011 was Serious Request in Leiden. Moozenco besloot eens een keer groot uit te pakken en beplakte een heuse zitbank voor buiten met mozaïek. De gemeente Leiden werd verleid om de bank te sponsoren, het geld ging naar het goede doel van Serious Request. Wie de bank van dichtbij wil bekijken: hij staat nog steeds in het parkje bij Molen de Valk.

Moozenco.nl: meer te zien op @moozencoleiden (Instagram) en MooZenCo (Facebook).

Binnenlopen in het atelier mag altijd: Hoefstraat 6.

Nationaal Isolatie Programma

- door Ronald Timmermans, coöperatie Duurzaam Leiden

U heeft onlangs van de gemeente een brief gehad met het aanbod van 1300 euro voor woningisolatie?

De gemeente Leiden heeft van de rijksoverheid een budget gehad uit het Nationaal Isolatie Programma (NIP) om te besteden aan de isolatie van woningen. Dat geld wordt gebruikt om woningeigenaren haast te laten maken met het isoleren van hun huis. Er wordt daarbij onderscheid gemaakt tussen verenigingen van eigenaren (VVE's) en eigenaren van grondgebonden woningen tot 454.000 euro WOZ-waarde. De VVE's kunnen zich wenden tot het VVE-loket om te bepalen hoe zij deze subsidie voor isolatie kunnen gebruiken. Met de QR-code hieronder kunt u zich melden bij het loket. De andere doelgroep, die van grondgebonden woningeigenaren met WOZ-waarde beneden de 454.000 euro, heeft medio december een brief ontvangen. Daarin stond dat de eigenaar een bedrag van 1300 euro tegemoet kan zien voor isolatiedoelstellingen, alsmede een unieke code. Met deze code kunt u zich aanmelden op de website van het Regionaal Energie Loket (rechter code) om deel te nemen aan deze isolatieactie. Het mooie van deze actie is dat u zelf kunt bepalen hoe u het geld besteedt (zelf doen, zelf laten doen, of volledig uit-besteden) en dat deze 1300 euro bovenop andere subsidies komt waarvoor u wellicht in aanmerking komt (denk bijvoorbeeld aan ISDE-subsidie voor verduurzaming van uw huis).

VVE Loket

Regionaal Energie Loket

Voor sommigen was deze brief van de gemeente 'te mooi om waar te zijn' en belandde hij bij het oud papier. Dat is jammer, want het gaat om echt geld en, in tegenstelling tot wat bij veel andere subsidies geldt: je hoeft, hoeft je niet per se meer uit te geven dan deze 1300 euro. Het mag wel natuurlijk en dan is dit dus een korting op de uitgaven voor isolatie. In het kort behelst de regeling van deze NIP-subsidie voor woningeigenaren:

- U ontvangt 1300 euro voor isolatiemaatregelen
- deze kunnen zijn: HR++ glas of, nóg beter, dakisolatie, vloerisolatie of gevelisolatie
- als doe-het-zelver kunt u de 1300 euro gebruiken als cheque om isolatiespullen te kopen

- U kunt ook een bedrijf inhuren dat de 1300 euro voor de uitvoering bij de gemeente kan opvragen
- helemaal makkelijk is het 'ontzorgtraject' waarbij een adviseur van het Regionaal EnergieLoket bij u langskomt en advies geeft over de beste maatregelen voor uw woning. Deze adviseur kan de maatregelen ook laten uitvoeren door een gecertificeerd bedrijf
- U kunt zelfs 200 euro méér krijgen als u gebruik maakt van bio-based isolatiematerialen.

Het budget voor deze subsidie is groot maar niet onbeperkt. Wacht dus niet te lang, want op is op.

De coöperatie Duurzaam Leiden helpt bewoners die moeite hebben met hun aanvraag, of die de originele brief met unieke code zijn kwijtgeraakt. U kunt hierover contact opnemen met nip@duurzaamleiden.com met daarin uw naam, adres en contactgegevens. Wij nemen dan contact op voor verdere toelichting of om een afspraak te maken.

In de binnenstad zullen we ook nog huis-aan-huis aanbellen en flyereren om de mensen nogmaals te attenderen op het aanbod. In sommige buurten zoals Levendaal-West kan het interessant zijn om met de burensamen op te trekken, aangezien meerdere woningen in een straat het aanbod hebben gehad. Hiervoor zullen we proberen een buurt-actie op touw te zetten.

Kortom, u gaat nog van ons horen te komende tijd!

José Plevier ziet hekwerk

Hek, o.(-ken), 1. afscheiding of omheining van verticale, op gelijke afstanden geplaatste, overdwars verbonden palen, staven of spijlen, 2. zulk een afsluiting of een deel ervan, als een deur draaibaar.

Er ligt een onopvallende steeg in de Doezastraat tussen Trattoria Panini op nummer 41 en het kantoorgebouw met huisnummer 35-37: de Ruime Consciëntiestraat. In de steeg bevindt zich een parkeerterrein, afgesloten door een vrij nieuwe muur met een drietal hekken.

Het breedst is het linkerhek dat opzij kan schuiven. Het vormt de toegang voor auto's naar het achtergelegen parkeerterrein. Het middelste hek is vast en het smalle rechterhek opent als een deur. De basisvorm is eenvoudig met dunne ronde verticale spijlen, bijeengehouden door dikkere horizontale balken boven- en onderaan.

Wat echter opvalt aan deze hekken is de bovenafwerking van de spijlen. Gebruikelijk zijn pijlpunten of andere scherpe staketsels die moeten voorkomen dat er overheen geklommen wordt. Hier zien we echter een soort tulpenkopje dat ook wel doet denken aan het 'happertje' uit het klassieke computerspel Pac-Man. Nog steeds niet aangenaam voor eventuele klauteraars, maar met een vriendelijkere uitstraling.

foto Sarah Hart

De saaie plek wordt opgefleurd door een kleurrijke muurschildering op de achterwand: de vier jaargetijden en de leus 'Geluk is een besluit'.

Overigens, echt ruim is de steeg aan de kant van de Doezastraat niet, maar mogelijk slaat 'ruim' op personen met een ruim geweten. Consciëntie betekent immers 'geweten'. De naam zou dan te maken kunnen hebben met de molen die vroeger op de aanpalende vestwal heeft gestaan, ter hoogte van wat thans Boisotkade 9 is. Molenaars stonden in die tijd bekend als mensen met een 'ruim geweten' omdat ze vaak bij graansmokkel waren betrokken.

24 Van Beschuitsteeg naar Kloksteeg

Het American Pilgrim Museum is het kleinste museum van Leiden. Het werd in 1997 opgericht door Jeremy Bangs en was gevestigd in Beschuitsteeg 6. Omdat het pand een andere bestemming kreeg moest het museum er weg. De nieuwe behuizing werd Kloksteeg 16a, de voormalige kosterwoning van de Pieterskerk, vastgebouwd aan de kerk. Tot voor kort zat daar Villa Rameau, een luxe Airbnb voor VIPs. Het mooi gerestaureerde Kloksteeg 16a krijgt als museum nu een publieke bestemming. *(Carla van der Poel)*

450 bomen voor Leiden

Het initiatief ging uit van Stadslab Leiden: samen met de 3 October Vereeniging schenkt de universiteit de stad vanwege hun beider 450-jarig bestaan evenzoveel herinneringsbomen. Instellingen, bedrijven én particulieren konden een of meer bomen adopteren en deden dat ook. Diverse scholen voor voortgezet onderwijs werden er ook bij betrokken. De zaailingen zijn afkomstig van volwassen bomen in Leidse parken.

De eerste jubileumboom wordt geplant op de Boisotkade foto Chris de Waard

De eerste herinneringsboom werd op 19 december in onze wijk geplant op de Boisotkade, naast de uitmonding van de Vliet in de Witte Singel, waar de Geuzen in 1574 de bevrijding van Leiden begonnen. Hoewel het de bedoeling is om vooral inheemse soorten te planten, betreft het hier de Chinese netelboom (*Celtis sinensis* - variëteit *japonica*), afkomstig uit de Hortus botanicus. De boom mag dan uitheems zijn, hij is wel ontkiemd uit het zaad van een boom die in 1945 de atombom op Hiroshima heeft overleefd, een zogenaamde Vredesboom. Halverwege maart, het einde van het bomenplantseizoen, waren alle bomen geplant. *(Carla van der Poel)*

Boom van het jaar

De Ginkgo biloba uit de Hortus botanicus die in 2024 de Nederlandse boom van het jaar werd, is als twaalfde geëindigd op de Europese ranglijst - de boom kreeg 9.834 stemmen. Winnaar werd de driehonderd jaar oude Heart of the Dalkowskie Hills, een rode beuk (*Fagus sylvatica* 'Atropunicea') uit de Poolse stad Gaworzycze in Neder-Silezië. Hij kreeg 147.443 stemmen. Er valt kennelijk nog wel wat te lobbyen voor onze bomen. Bij de prijsuitreiking werd opnieuw aandacht gevraagd voor het voornemen om in Europa drie miljard bomen aan te planten. Was het alvast maar zover. *(Marjolijn Pouw)*

Hout van Jan van Hout

De gekapte vleugelnoten van de Jan van Houtkade wordt nieuw leven ingeblazen. Hou 't Lokaal en het Circulair Warenhuis maken er meubels en producten van, bestemd voor de wijk zelf. Het is een van de elf kringloopinitiatieven die op 2 december in het stadhuis werden beloofd met subsidie: "De stad bruist van circulaire initiatieven", aldus wethouder Yvonne van Delft. De regeling Circulair Herwaarden kende dit jaar 90.000 euro toe aan vernieuwende ideeën van inwoners en ondernemers. *(Roeland van Wely)*

Jan van Houtkade foto Sarah Hart

Pieterskerkpleinbankjes

De gemeente heeft enige tijd geleden besloten om straatmeubilair niet meer te onderhouden. Een buurtbewoner stelde voor om de bankjes op het Pieterskerkplein dan maar weg te halen, ook al vanwege de hangjongeren. Een andere oplossing is om bewoners het onderhoud in het kader van de 'participatie' dan maar zelf te laten doen. Ze hebben het bankje op de hoek van het Pieterskerkhof en de Nieuwsteeg (bij de herdenkingssteen van 25 jaar PAL) al met vereende krachten opgeknapt. Zou het geen goed idee zijn om bankjes door bewoners te laten adopteren? Zij kunnen ze dan met materiaal van de gemeente schoonhouden en schilderen. *(Carla van der Poel)*

Leidse raad stelt kaders voor herontwikkeling V&D pand Breestraat
De gemeenteraad heeft op 20 februari

ingestemd met de herontwikkeling van het voormalige V&D-pand aan de Aalmarkt. De plannen van eigenaar VNDP en ontwikkelaar NEOO behelzen winkels, horeca, een hotel, kantoren, een sport-scholen en ruimte voor cultuur. Tijdens de raadsvergadering werden verschillende wijzigingen aangenomen, waaronder het herstel van de vroegere doorgang tussen Aalmarkt en Breestraat. De raad vindt dat van belang voor de levendigheid van de binnenstad.

Het dakterras blijft toegankelijk voor publiek en het aantal hotelkamers is beperkt tot 110, vanwege de balans met wonen. Een ander onderdeel van de plannen is een culturele invulling van 400 m², verspreid over verschillende verdiepingen. Volgens de wethouder biedt dat mogelijkheden voor exposities, evenementen en ontmoetingen. De gemeenteraad wil dat inwoners en kunstenaars worden betrokken bij de uitwerking. Het voorstel werd met ruime meerderheid aangenomen: 34 raadsleden stemden voor, drie tegen. De ontwikkelaar kan verder met het uitwerken van het plan. *(Roeland van Wely)*

Rijksmuseum van Oudheden (RMO) breidt openingstijden uit

Het RMO verruimt vanaf 3 april zijn openingstijden met een vaste avondopenstelling op donderdag. Bezoekers zijn dan van 19.00 tot 22.00 uur welkom. Met dat initiatief mikt het museum op een breder en jonger publiek, aldus directeur Wim Weijland. 'Overdag hebben studenten, jonge werkenden en gezinnen vaak geen tijd.' De programmering varieert: een lezing door de vriendenvereniging, af en toe een DJ en bij de opening een concert met veertig harpisten. Het museum werkt samen met studentenvereniging Augustinus voor lezingen over de Leidse geschiedenis. Na twee jaar wordt de verruiming geëvalueerd. *(Roeland van Wely)*

De plannen voor Lipsius Zuid herzien

De Universiteit Leiden herzielt de plannen voor de Humanities Campus vanwege de financiële druk. Het geplande gebouw Lipsius Zuid, dat na sloop van het huidige Lipsius in 2031 zou verrijzen, vervalt. Daarmee bespaart de universiteit

aanzienlijk. De vrijgekomen ruimte blijft beschikbaar voor toekomstige ontwikkeling. Ondertussen start dit jaar het ontwerpproces voor de renovatie van het Matthias de Vrieshof-complex, dat casco wordt opgeknapt. De oplevering staat gepland voor 2028. Het gebouw krijgt de naam Aleida Nijland, vernoemd naar de eerste vrouwelijke promovendus aan de universiteit. *(Roeland van Wely)*

Ingezonden bericht

Elk lied is een verhaal dat verteld en gehoord wil worden.

Het Klein Leids Liederen Koor is 22 jaar geleden ontstaan uit een zangcursus bij de Zonneboom. Enkele koorleden van het eerste uur zijn nog steeds verbonden aan ons koor. Andere zangers hebben zich later bij ons aangemeld en dat gebeurt gelukkig nog steeds. Het koor is klein van formaat: tussen de 25 en 30 leden (6 tot 8 leden per stemgroep). Nu zoeken we versterking!

Op dit moment is er plaats voor twee tenoren, een bas en twee altten. Maar je kunt ook als projectzanger mee doen aan Franse programma dat we in het najaar zullen uitvoeren. Het repertoire van het koor verschilt van traditionele koren: we zingen liederen, korte stukken van enkele minuten, van oud tot modern en in verschillende talen. We treden enkele keren per jaar op in de Leidse regio, zoals tijdens de Open monumentendagen en op andere podia. Daarbij zoeken we vaak samenwerking met verschillende partners (koren, componisten, musici).

Zingen in een koor vergt inzet, maar geeft ook veel energie. Als het lukt om de verschillende klanken samen te laten komen zoals het door de componist bedoeld is, geeft dit een geluksgevoel. Harm Huson, onze dirigent, is hierbij onze muzikale en creatieve motor.

We repeteren op woensdagavond in het witte kerkje van de Oud Katholieke Kerk aan de Cronesteinkade 2 in Leiden. Schoolvakanties zijn vrij. Kom eens een kijkje bij ons nemen; mail Brigit van Haaster, secretaris@kllk.nl of kijk op onze website <https://kllk.nl/>

ars aemula naturae
ruimte voor beeldende
ARS kunst
Een van de oudste broedplaatsen in Nederland. Opgericht in 1694 en nog steeds een kunstenaarsvereniging waar kunstenaars het culturele leven van Leiden mede vormgeven.

www.ARSAEMULA.NL
Cursussen, exposities en online kunstwinkel!

Pieterskerkgracht 9a 071-5140784
2311 SZ Leiden info@arsaemula.nl

Clubgebouwen van de Vereniging van Vrouwelijke Studenten te Leiden (VVSL)

26 - door Marjolijn Pouw

Onlangs vierde de Vereniging van Vrouwelijke Studenten (VVSL) haar 125e verjaardag. Met oud bestuurslid en wijkbewoonster Liesbeth Hesselink spraken we over de huizen waarin de vereniging sinds de oprichting in 1900 was gevestigd. Ze liggen allemaal in onze wijk.

Vrouwen zijn nog niet zo lang welkom bij onze universiteiten en hogescholen. Pas in 1871 schreef Aletta Jacobs zich in als eerste vrouwelijke student aan de universiteit van Groningen. In Leiden was Maria Slothouwer in 1878 de eerste. Vrouwelijke studenten leidden aanvankelijk een geïsoleerd bestaan, maar rond 1900 richtten drie Leidse studentes een Leesgezelschap op, waaruit een jaar later de VVSL voortvloeide.

Liesbeth Hesselink: 'De vrouwen kwamen aanvankelijk bij elkaar in de kamer van Nel Cohen Stuart, in 1901-1902 praeses van de vereniging. Ze woonde in een soort pension boven de winkel in de Breestraat, waar nu De Kler zit. Het was nogal krap en al gauw vroeg het gezelschap in een brief aan het College van Curatoren, zoals het College van Bestuur toen heette, om

Steenschuur hoek Langebrug eind 19de eeuw collectie ELO

ruimte voor hun bijeenkomsten. Die kregen ze. Ze mochten eens per maand een zaaltje in het Academiegebouw gebruiken, waar ook thee voor hen werd geschonken. Later kregen ze een vaste bank in het groot auditorium voor het bijwonen van onder andere oraties. Hun pleitbezorgers waren de beroemde natuurkundige H.A. (Hendrik) Lorentz, toen rector magnificus, en de hoogleraar Romeins Recht H.L. (Hendrik) Drucker. Beiden waren voorstander van vrouwenemancipatie. Lorentz' vrouw was een bekende feministe, zijn dochter Berta was van 1909-1910 praeses van de VVSL.

Aanvankelijk werden dertien van de in totaal dertig studentes lid. Dat werden er al gauw meer, waardoor de behoefte aan ruimte groeide. Ze weken uit naar de Papengracht, waar ze de eerste verdieping huurden van een pand, waarin op de begane grond een vegetarisch restaurant was gevestigd. Toen het restaurant na twee jaar stopte verhuisde de vereniging naar het gebouw van de Maatschappij tot Nut van 't Algemeen op de hoek van het Steenschuur en de Langebrug, waar later de Sociale Dienst gevestigd was en dat nu van DUWO is. De studentes huurden daar de eerste verdieping en hadden genoeg ruimte voor een conversatiezaal - dat was prettig voor de spoorstudentes -, een piano en een biljart. Al gauw nam de vereniging personeel in dienst voor de bediening. De VVSL bleef tot 1925 in het pand. Het is allemaal na te lezen in de stukken die zijn in te zien bij Erfgoed Leiden en Omstreken.'

Rapenburg 65

'Na een feest waarop al te enthousiast werd gedanst kwam op het Steenschuur het plafond bij de onderburen naar beneden. Dat werd hersteld, maar de huur ging fors omhoog. Het lustrum stond voor de deur en de vrouwen dachten erover om een eigen pand te kopen. Ze oriënteerden zich op de vastgoedmarkt en lieten hun oog vallen op Rapenburg 65. Het pand was van burgemeester de Gijselaar, maar die wilde het niet aan hen verkopen.

De vader van een van de bestuursleden trad toen als koper op en in 1928 werd de vereniging eigenaar van wat later 'de Club' ging heten. Misschien hebben de ouders van prinses Juliana, die toen lid was van de VVSL, ook nog geholpen, Koningin Wilhelmina en Prins Hendrik waren zeer betrokken bij hun dochter, ook in haar Leidse tijd.

De VVSL werd zo groot dat er een vaste kracht nodig was voor de huishouding. In 1928 trad Tea Groenendal in dienst als huishoudster. Ze zorgde voor de keuken, de schoonmaak en het onderhoud. In 1938 kreeg ze assistentie van juffrouw Kante-been, die haar in 1961 als hoofd van de huishoudelijke dienst opvolgde, tot ook zij in 1971 met pensioen ging.'

De oorlogstijd

'Toen het gebouw in de Tweede Wereld-oorlog door de Duitsers werd gevorderd om als Ortskommandatur te dienen begon Tea een eethuis in de Diefsteeg, op de hoek met de Langebrug. De universiteit was al in 1940 door de bezetter gesloten, toen de studenten staakten naar aanleiding van de arrestatie en opsluiting van hoogleraar Rudolph Cleveringa. Hij had in een rede zijn afkeer uitgesproken van het ontslag van zijn Joodse collega's, waarop hij werd gearresteerd en opgesloten. Het eethuis van Tea fungeerde als alternatieve Club, waar de vrouwen elkaar konden treffen. Een aantal van hen zat in het verzet. Het zou interessant zijn om hun geschiedenis uit te zoeken.'

'Na de bevrijding werd Rapenburg 65 weer de thuishaven van de VVSL. In 1956 werd het pand grondig verbouwd. De eetzaal, de mensa genaamd, werd gemoderniseerd, net als de bestuurskamer, de vergaderkamers en de gemeenschappelijke ruimte aan de tuin. In de jaren '70 van de vorige eeuw daalde de belangstelling voor het verenigingsleven, ook voor de VVSL. Het pand werd te duur en moest worden verkocht. Dat gebeurde in 1973. Het werd aangekocht door het Leids Universiteits Fonds (LUF). In 1972 was de VVSL al ingetrokken bij het Leids Studenten Corps (LSC) in de Breestraat, waarmee het wat later tot een fusie kwam. De sociëteit van het LSC heette Minerva. Dat verklaart de huidige naam van de gemengde vereniging.'

De tuin van Rapenburg 65 in de winter van 2024 foto Sarah Hart

Ivo van der Leek
Makelaardij

Gespecialiseerd in oude & monumentale panden

Ivo van der Leek Makelaardij
Doezastraat 8a te Leiden

Telefoonnummer: 071 203 21 06
E-mailadres: info@ivovanderleek.nl
Website: www.ivovanderleek.nl

VOORAF EN THEE

EET- DRINK- EN KUNSTLOKAAL

Botermarkt 8
2311 EM Leiden
071 512 66 33
voorafentoe.nl

Ontbijt, lunch en diner.
Breakfast, lunch and dinner.

RESTAURANT

PAL LEIDEN

sinds 1976

VERENIGING VOOR
PIETERS- & ACADEMIEWIJK
EN LEVENDAAL-WEST

De Vereniging voor Pieters- & Academie-wijk en Levendaal-West (PAL Leiden) stelt zich ten doel de leefbaarheid in onze drie buurten van Leiden te vergroten. Het bestuur bestaat uit bewoners die voor maximaal acht jaar door de leden worden gekozen. Jaarlijks in april is er een ledenvergadering waarin het bestuur zich verantwoordt voor het reilen en zeilen van de vereniging. Jaarverslagen, statuten en reglementen zijn te vinden op onze website: www.palleiden.nl.

Postadres: PAL Leiden, Levendaal 6b, 2311 JL Leiden - email: info@palleiden.nl

Bank: NL47 INGB 0003 664 416 t.n.v. Vereniging voor Pieters- en Academiewijk Leiden
KvK Rijnland: 40 445 179.

HART VAN DE STAD KRANT

De Hart van de Stad Krant is een uitgave van PAL Leiden. De krant verschijnt driemaal per jaar in een oplage van 3000 exemplaren. Hij wordt verspreid onder de leden van de gemeenteraad, ligt ter inzage in het stadhuis, de OB, verschillende leestafels van cafés en wordt huis aan huis bezorgd. Kopij graag naar: redactiehvds@palleiden.nl.

DONATEURS

M.L.C. de Geus, Gemeente Leiden en
VvE 't Kruytschip.

BESTUUR PAL Leiden

Ed Mol (voorzitter), Fred van der Loo (secretaris-penningmeester), Marika Keglusek (bestuurslid/nieuwsbrief), Jan de Jong (bestuurslid).

PAL NIEUWSBRIEF

U kunt u voor de digitale nieuwsbrief aanmelden op: www.palleiden.nl.

BELANGRIJKE ADRESSEN

U kunt via de app **Mijn Gemeente** losse stoeptegels, defecte lantaarnpalen, omver gereden paaltjes, volle vuilcontainers en dergelijke melden. Melden kan ook via Gemeentelijke Diensten: 14 071 of digitaal: www.leiden.nl/melding.

Wijkagent Stefan Jansen: 0900-88 44

Wijkboa Dion Kerstjens: 14 071

Gemeentelijke Diensten: 14 071

MEDEWERKERS

Redactie: Marjolijn Pouw (eindredactie), Charlotte Boschma, Corine Hendriks, Carla van der Poel, Els Olden (correctie).

Vaste medewerkers: Jacques van Alpen, Juun Arens (vormgeving krant), Sarah Hart (foto's), Hans Heestermans, Fred van der Loo, Ed Mol, Edwin Orsel, José Plevier, Valerie Stallen, Ronald Timmermans en Roeland van Wely.

Bezorging: Rita Blankenberg, Jan Demper (organisatie), Sarah Hart, Aart Martin de Jong, José Plevier, Ank Poland, Marjolijn Pouw, Marlein van Raalte, Henk van der Wal, Gabi Huibregtse en Hanriëtte Ruijt.

THE MIFF STUDIO
number-one.nl
071 - 51 31 51 2
Korevaarstraat 2 e-f
2311 JS Leiden

tacoyo
Move your body, relax your mind

ACTIE
2 GRATIS
PROEFLESSEN
P.P.

TACOYO Body & mind conditietraining op muziek
Gymzaal Da Vinci College Lammenschans, Leiden
Er is een voor- en najaarsseizoen

ledere
Maandagavond.
Starttijden:
17:00, 18:15, 19:30
en 20:45 uur

Starten
kan op elk
moment!

Viktor Verwoerd: 06-41549731, vverwoerd@tacoyo.nl
KIJK OP WWW.TACOYO.NL

EKOPLAZA

DE BIOLOGISCHE SUPERMARKT
VAN LEIDEN

- Grootste biologische assortiment
- Hoogwaardige, betrouwbare en veilige producten
- Beste service en inspiratie voor een gezonde leefstijl

Ekoplaza Leiden | Breestraat 127

Loge Ithaka
Vrouwelijke Vrijmetselarij

Ontmoeting, inspiratie, diepgang
Lees over ons en onze werkwijze op
www.loge-ithaka.nl
Contact maakt u via
secretariaat@loge-ithaka.nl